Dos lid funem oysgehargetn yidishn folk

דאָס ליד פונעם אויסגעהרגעטן יידישן פאָלק

(Yiddish version)

by Itzhak Katzenelson

(1 July 1886 – 1 May 1944)

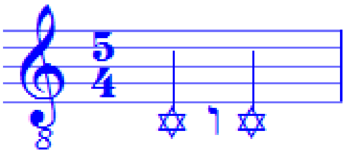

א. זינג!

"זינג! נעם דיין האַרף אין האַנט, הויל, אויסגעהוילט און גרינג,
אויף זיינע סטרונעס דין וואַרף דיינע פינגער שווער,
ווי הערצער, ווי צעווייטיקטע, דאָס ליד דאָס לעצטע זינג,
זינג פון די לעצטע יידן אויף אייראָפּעס ערד."

-ווי קען איך זינגען? ווי קען איך עפענען מיין מויל,
אַז איך בין געבליבן איינער נאָר אַליין -
מיין ווייב און מיינע עופהלעך די צוויי - אַ גרויל!
מיך גרוילט אַ גרויל... מע ווײנט! איך הער ווייט אַ געוויין -

"זינג, זינג! הייב אויף צעווייטיקט און געבראָכן הויך דיין שטים,
זוך! זוך אים אויף דאָרט אויבן, אויב ער איז נאָך דאָ -
און זינג אים... זינג דאָס לעצטע ליד פון לעצטן יידן אים,
געלעבט, געשטאָרבן, נישט באַגראָבן און נישטאָ..."

-ווי קען איך זינגען? ווי קען איך אויפהויבן מיין קאָפּ?
מיין ווייב אַוועקגעפירט, און מיין בנציונקען און יאָמעלען - אַ קינד -
איך האָב זיי ניט ביי מיר דאָ, און זיי לאָזן מיך ניט אָפּ!
אָ שאָטנס פינצטערע פון מיינע ליכטיקסטע, אָ שאָטנס קאַלט און בלינד!

"זינג, זינג לעצטן מאָל נאָך דאָ אויף דר׳ערד, פאַרוואַרף
דיין קאָפּ אַהינטער, פאַרגלייז די אויגן אין אים שווער
און זינג אַ לעצטן מאָל אים, שפּיל אויס אים אויף דיין האַרף:
ניטאָ שוין מער קיין יידן! אויסגעהרגעט און ניטאָ זיי מער!"

- ווי קען איך זינגען? ווי קען די אויגן איך פאַרגלייזט
אין קאָפּ אין מיינעם הויבן? אַ טרער פאַרגליווערט האָט
פאַרקליבן זיך אין אויג מיר... זי רייסט זיך, רייסט
פון אויג אַרויס זיך - און זי קען ניט פאַלן... גאָט, מיין גאָט!

"זינג, זינג, הויב אויף צו הימלען הויך און בלינד דיין בליק,
ווי ס׳וואָלט געווען אַ גאָט דאָרט אין די הימלען... ווינק אים, ווינק -
ווי ס׳וואָלט געשיינט, געלויכטן אונדז נאָך דאָרטן גרויס אַ גליק!
זיץ אויף די חורבות פון דעם אויסגעהרגעטן פון פאָלק און זינג!"

-ווי קען איך זינגען - אַז ס׳איז די וועלט מיר וויסט?
ווי קען איך שפּילן מיט פאַרבראָכענע מיט הענט?
וואו זענען מיינע טויטע? איך זוך די טויטע מיינע, גאָט, אין יעדן מיסט,
אין יעדן בערגל אַש: - אָ, זאָגט מיר וואו איר זענט?

שרייט אַרויס פון יעדן זאַמד, פון אונטער יעדן שטיין,
פון אַלע שטויבן שרייט, פון אַלע פלאַמען, פון יעדן רויך -
ס׳איז אייער בלוט און זאַפט, עס איז דער מאַרך פון אייער ביין,
ס׳איז אייער לייב און לעבן! שרייט אַרויס, שרייט הויך!

שרייט אַרויס פון חיות־אינגעווייד אין וואַלד, פון פיש אין טייך -
זיי האָבן אייך געגעסן. שרייט פון קאַלכאויוונס, שרייט קליין און גרויס,
איך וויל אַ גוואַלד, אַ ווייגעשריי, אַ קול, איך וויל אַ קול פון אייך,
שריי, אויסגעהרגעט יידיש פאָלק, שריי, שריי אַרויס!

ניט שריי צום הימל, ער הערט דיך ווי די ערד, דער הויפן מיסט,
שריי ניט צו דער זון, ניט רייד צום לאָמפּ... אָך, ווען איך קען
פאַרלעשן זי, ווי מען פאַרלעשט אַ לאָמפּ אין רוצחים־הייל דאָ וויסט!
מיין פאָלק, האָסט מער געלויכטן! ביסט ליכטיקער געווען!

אָ ווייז זיך מיר, מיין פאָלק, באַווייז זיך, שטרעק די הענט
אַרויס פון גריבער טיף און מיילן־לאַנג און אָנגעפּראָפּט געדיכט,
שיכט אונטער שיכט, מיט קאַלך באַגאָסן און פאַרברענט,
אַרויף! אַרויף! שטייגט פון דער אונטערשטער, דער טיפסטער שיכט!

קומט אַלע פון טרעבלינקי, פון סאָוויבאָר, פון אָשווענטשים,
פון בעלזשיץ קומט, קומט פון פּאָנאַרי און פון נאָך, פון נאָך, פון נאָך!
מיט אויגן אויפגעריסן, פאַרגליווערט אַ געשריי, אַ גוואַלד און אָן אַ שטים,
פון זומפּן קומט, פון בלאָטעס איינגעזונקען טיף, פון פוילן מאָך -

קומט, געטריקנטע, צעמאָלענע, צעריבענע, קומט, שטעלט זיך אויס,
אין אַ קאַראָהאָד, אַ ראָד אַ גרויסן אַרום מיר, איין גרויסע רייף -
זיידעס, באָבעס, מאַמעס מיט די קינדערלעך אין שויס -
קומט, ביינער יידישע פון פּראָשקעס, פון שטיקלעך זייף.

ווייזט מיר, באַווייזט זיך אַלע מיר, קומט אַלע, קומט,
איך וויל אייך אַלע זען, איך וויל אייך אָנקוקן, איך וויל
אויף מיין פאָלק, מיין אויסגעהרגעטן, אַ קוק טאָן שטום, פאַרשטומט -
און איך וועל זינגען... יאָ... אַהער די האַרף - איך שפּיל!

3.-5.10.1943

ב. איך שפּיל

איך שפּיל. איך האָב געזעצט זיך נידעריק אויף דר´ערד
און האָב געשפּילט און אומעטיק געזונגען: אָ, מיין פאָלק!
מיליאָנען יידן זענען אַרום מיר געשטאַנען און געהערט,
מיליאָנען אויסגעהרגעטע זען´ געשטאַנען, זיך צוגעהערט - אַ גרויס געפאָלג!

אַ גרויס געפאָלג, אַ מחנה גרויס, אַך גרויס! יחזקאלס טאָל
מיט ביינער פול וואָלט אין אַ ווינקל דאָ באַהאַלטן זיך געקענט -
און ער אַליין, יחזקאל, ער וואָלט ניט האָפּערדיק אַזוי, ניט גלויביק ווי אַמאָל
צו אויסגעהרגעטע גערעדט, ער וואָלט ווי איך פאַרבראָכן מיט די הענט.

ווי איך, ווי איך פאַרוואָרפן אומבאַהאָלפן שווער דעם קאָפּ,
און אָנגעקוקט פאַרשטערט דעם הימל־גרוי און ווייט און וויסט אַרום,
און ווידער שווער אַראָפּגעלאָזן אים, אַראָפּ, אַראָפּ, אַראָפּ,
אַ שטיין פאַרשטיינערט צו דער ערד געבויגן טיף און שטום.

יחזקאל ! ייד, דו ייד אין בבל־טאָל, דו האָסט געזען
די אויסגעטריקנטע די ביינער פון דיין פאָלק, און האָסט -
פאַרלאָרן זיך, יחזקאל... און אַ צעמישטער ווי אַ מאַנעקען
פון אייבערשטן פון דיינעם אין טאָל אין יענעם פירן זיך געלאָזט.

און געלאָזט זיך פרעגן: התחיינה? זאָג, צי וועלן נאָך
אויפלעבן די ביינער, אָ? דו ווייסט ניט יאָ צי ניין -
טאָ וואָס זאָל איך, אָ, וואָס זאָל איך שוין זאָגן? וויי, אַ בראָך!
עס איז פון אויסגעהרגעטן פון פאָלק פון מיינעם ניט געבליבן קיין געביין!

ניטאָ אויף וואָס אַ לייב אַרויפצוזעצן און אויף וואָס אַ הויט
אַרויפצוציען און אין וואָס אַריינבלאָזן אַ גייסט -
זע, זע, אַ פאָלק אַן אויסגעהרגעטער דאָ גאַנץ, אַ פאָלק געטויט
קוקט אָן אונדז שטאַר, קוקט אָן מיט אויגן אונדז פאַרגלייזט.

זע, זע - מיליאָנען קעפּ און הענט צו אונדז געוואָנדן - צייל!
און פּנימער און ליפּן זע - איז אַ געבעט אויף זיי פאַרשטאַרט צי אַ געשריי?
גיי צו און ריר זיי אָן... ניטאָ וואָס אָנצורירן - הייל!
כ´האָב אויסגעטראַכט אַ יידיש פאָלק! כ´האָב אויסגעטראַכט דאָך זיי!

ניטאָ זיי! און זיי וועלן דאָ אויף דר´ערד שוין מער ניט זיין!
איך האָב זיי אויסגעטראַכט, יאָ, אַזוי זיץ איך און איך טראַכט זיי אויס -
נאָר אמת זענען זייערע עינויים וואָס דו זעסט, די פּיין, די פּיין
פון זייער אויסגעהרגעט ווערן איז דאָך וואָר און גרויס...

זע, זע, זיי שטייען אַלע אַרום מיר און ווייט און לאַנג,
און אַלע זיי - אַ שוידער גייט אַדורך מיר, דורך מיין לייב -
זיי קוקן מיט בן־ציונקעס, מיט יאָמעקס אויגן באַנג,
זיי קוקן אַלע מיט די אומעטיקע אויגן פון מיין ווייב.

מיט מיין ברודער בערלס גרויסע, בלאָע אויגן - יאָ!
ווי קומט צו זיי זיין בליק? אָט איז ער! ער אַליין!
ער זוכט די קינדער זיינע און ער ווייסט ניט אַז זיי זענען דאָ,
צווישן די מיליאָנען דאָ... איך זאָג עס אים ניט, ניין ...

מיין חנה׳ן האָט מען צוגענומען, אינאיינעם מיט אונדזערע צוויי זין!
מיין חנה ווייסט, מיט איר צוזאַמען האָט מען זיי פאַרשלעפּט -
זי ווייסט נאָר ניט וואו צבי איז? זי ווייסט פון מיר ניט וואו איך בין,
זי ווייסט ניט פון מיין אומגליק, זי ווייסט ניט אַז איך לעב ...

זי הויבט צו מיר די אויגן אירע, ווי ס׳הויבט די אויגן שטום
צו מיר דאָס פאָלק דאָס גאַנצע, און ווי זי וואָלט מיך ניט געזען -
קום, שווייגנדיקע און אַזוי פיל זאָגנדיקע, קום, חנה, קום.
קוק איין זיך, הער זיך צו צום קול צו מיינעם און דערקען!

הער, בנציקל מיין יונגינקער, מיין גאון, דו פאַרשטייסט
אַן איכה־ליד אַ לעצטס פון לעצטן, לעצטן ייד -
און דו, מיין יאָמעלע, מיין ליכטיקער, מיין טרייסט,
וואו איז דיין שמייכל, יאָם? אָ, שמייכל, שמייכל ניט ...

איך שרעק פאַר אים זיך, יאָמעלע, אַזוי ווי מען באַדאַרף
פאַר מיינס אַ שמייכל שרעקן זיך... הער צו זיך צום געזאַנג -
איך האָב מיין האַנט ווי אַ האַרץ געוואָרפן אויף מיין האַרף,
און זאָל אונדז ווייטאָן מערער נאָך! ... אי וויי, אי באַנג! ...

יחזקאלן, אים, ניין, ירמיהון... אים אויך, איך דאַרף אים ניט!
איך האָב גערופן זיי: אָ העלפט מיר, העלפט אַרויס !
נאָר כ׳וועל אויף זיי ניט וואַרטן מיט מיין לעצטן ליד -
זיי מיט נביאות און איך אין ווייטיקן אין מיינע גרויס.

15.10.1943

ג. אָ, ווייטיקן איר מײַנע!

ווייטיקן! אָ, ווייטיקן איר מײַנע ... וואויל, יידן אייך, אָ וואויל אייך, וואויל!
וואויל אייך עלנטע, אייך איבערבלײַבעכצן אויף יענע זײַטן ים,
וואָס איר ווייסט עס ניט, אַך, ווען עס עפּענען מײַנע ווייטיקן אַ מויל
זיי וואָלטן אייך דאָס לעבן אייערס, אייך די וועלט פֿאַרפֿינצטערט און פֿאַר׳סמ׳ט.

ווייטיקן, איר וואַקסט דאָך אַזוי גרויס אין מיר, איר וואַקסט און שטײַגט -
וואָס עקבערט איר? צי רײַסט איר עס אין מיר אַרײַן זיך, צי רײַסט איר זיך אַרויס?
ניט רײַסט אַרויס זיך, ווייטיקן! וואַקסט, וואַקסט אין מיר און שווײַגט,
שווײַגט, ווײַל איר טוט מיר ווי אַזוי, אָ, ווייטיקן איר מײַנע, ווײַל איר זענט גרויס!

ווײַל איר גראָבט אין מיר און עקבערט אין מיר בלינד מיט אויגן צו
און מיט מײַלער אָפֿן ווי ווערים אין אַ קבר טיף ... אָ ווייטיקן, אָ שמאַרץ!
טאָ שווײַגט אין מיר, מיט מײַנע אַלע די געהרגעטע, ליגט, ליגט אין אייער רו!
ליגט, ווייטיקן, אין מיר, ווי ווערים אינעם כרײַן, אין אויפֿגעגעסענעם אין האַרץ.

אני הגבר, איך בין דער מאַן, וואָס האָט זיך צוגעקוקט, וואָס האָט געזען
ווי מען האָט די קינדער מײַנע, מײַנע פֿרויען, מײַנע יונגע און מײַנע אַלטע לײַט
אין וועגענער געוואָרפֿן, ווי שטיינער זיי אַרײַנגעשליידערט דאָרט, ווי שפּען,
און געשלאָגן זיי גאָר אָן רחמנות און גערעדט צו זיי פֿאַרשײַט.

איך האָב פֿון פֿענצטער שויב אַרויסגעקוקט, געזען די שלעגער - גאָט!
איך האָב באַטראַכט די שלעגער און די געשלאָגענע באַטראַכט -
און האָב פֿאַרבראָכן מיט די הענט פֿאַר שאַנד... אָ, שאַנד און שפּאָט,
מען האָט די יידן, אַך, מיט יידן - מײַנע יידן אומגעבראַכט!

משומדים און ערב־משומדים מיט די שטיוול גלאַנציק אויף די פֿיס,
און אין די היטלען מיטן מגן־דוד ווי אַ האַקנקרייץ זיי אויף די קעפּ,
און מיט אַ שפּראַך אַ פֿרעמדע און פֿאַרגרייזט אין מויל און גראָב און מיאוס.
האָבן זיי פֿון וואוינונגען געשלעפּט אונדז, געשליידערט פֿון די טרעפּ.

זיי האָבן טירן אויפֿגעריסן און אַרײַנגעריסן זיך מיט גוואַלד, מיט גוואַלד
אין הײַזער יידישע, פֿאַרמאַכטע, מיט העלצער, אויפֿגעהויבן אין די הענט -
אויפֿגעזוכט אונדז און געשלאָגן און צו די וועגענער געטריבן יונג און אַלט,
אין גאַס אַרײַן! געשפּיגן גאָט אין פּנים, דאָס ליכט פֿון טאָג געשענדט.

זיי האָבן אונדז אַרויסגעשלעפּט פֿון אונטער בעט, פֿון שאַנק אונדז און געפֿלוכט:
"דער וואָגן וואַרט! צו אַלדי שוואַרצע יאָר, צום אומשלאַק אייך, צום טויט!"
זיי האָבן אַלע אונדז פֿון שטוב אַרויסגעשלעפּט און אַלץ נאָך דאָרט אַרומגעזוכט -
דאָס לעצטע קלייד פֿון שאַנק, דאָס לעצטע ביסל קאַשע, דעם לעצטן פֿענעץ ברויט.

און אויפֿן גאַס - מען קען משוגע ווערן! אויפֿן גאַס - קוק צו זיך און ווער דול!
די גאַס איז אויסגעשטאָרבן און אין איין גרויס געפֿילדער, איין געשריי -
די גאַס - ווייט, ווײַט אַרויף און ווײַט אַראָפּ איז ליידיק און - די גאַס איז פֿול,
וועגענער מיט יידן! קוק אויף די וועגענער - אויף וועגענער איז אָך און ווײ, איז

ווּעגענער מיט יידן! מען פֿאַרברעכט די הענט, מען רייסט פון זיך די האָר -
און מאַנכע שווייגן - די שווייגנדיקע, אָך! זיי שרייען העכער נאָך!
זיי קוקן צו זיך ... ס´בלויזע קוקן זייערס ... איז´ס אַ חלום שלעכט? צי איז עס וואָר?
און באַשטיוולטע, באַהיטלטע פּאָליציע יידישע אַרום די וועגן - וויי, אַ בראָך!

דער דייטש שטייט אין אַ זייט און ווי ער וואָלט קוים־קוים צו זיך געלאַכט -
דער דייטש שטייט פון דער ווייטנס, דער דייטש - ער מישט זיך נישט אַריין,
וויי מיר, ווי מיר, דער דייטש! ער האָט מיט יידן - מיינע יידן אומגעבראַכט !
קוק אָן די וועגענער! קוק אָן די שאַנד, קוק אָן, קוק אָן די פּיין!

איך האָב געזען די וועגענער די פולע אין מיין פענצטער ... כ´האָב געהערט
די ווייגעשרייען ביז צום הימל און די קרעכצן שטיל און שטומערהייט -
אָ, וועגענער פון פּיין באַלאָדן לעבעדיק און צו דעם טויט געפּירט! די פערד
זיי זען´ געגאַנגען, און די רעדער אויך, זיי האָבן זיך געדרייט...

אָ, נאַרישע איר פערד, וואָס לאָזט איר הענגען טרויעריק די קעפּ?
וואָס דרייט איר אומעטיק זיך רעדער? צי ווייסט איר וואו אַהין
איר פאָרט און וואו אַהין איר פירט אַוועק זיי? וואו אַהין איר שלעפּט
די איידעלע, די טעכטער פון מיין פאָלק, מיינע די געראָטענע די זין?

אַך ווען איר ווייסט - איר וואָלט צעהירזשעט ווילד זיך, זיך געשטעלט
אויף די הינטערשטע די פיס און די פיס די פאָדערשטע ווי הענט
ווי מענטשלעכע פאַרבראָכן אין פאַרצווייפלונג פאַר דער גאַנצער וועלט,
און די רעדער, רונדיקע - זיי וואָלטן דרייען זיך ניט מער געקענט...

זיי ווייסן ניט און פאָרן, זיי פאַרקירעווען פון נאָוואָליפּקי, זעט
אויף זאַמענהאָף, דער וועג צום אומשלאַק אָפּגעצוימט, דאָרט וואַרט
אַ צוג, וואַגאָנען וואַרטן, ליידיקע, זיי פירן אַלע אונדז אַוועק, העט, העט -
און קומען מאָרגן ליידיקע אָן ווידער... אָ, שרעק אין מיר פאַרשטאַרט!

22.10.1943

ד. זיי זענען דאָ שוין די וואַגאָנען ווידער!

אַ שרעק, אַ מורא אימהדיק, אַ פּחד גרויס באַפאַלט מיך, נעמט אַרום מיך פעסט -
זיי זענען דאָ שוין, די וואַגאָנען ווידער! נעכטן ערשט, פאַרנאַכט אַוועק -
און היינט - זיי זענען דאָ שוין ווידער, זיי שטייען אויפן אומשלאַק שוין ... דו זעסט,
די אָפענע די מיילער? זיי האָבן אויפגעעפנט זיי אַ שרעק!

זיי ווילן נאָך! זיי ווילן ווידער שוין, זיי ווערן גאָר נישט זאַט,
זיי שטייען שוין און וואַרטן - יידן! ווען ברענגט מען זיי אַהער?
הונגעריקע - ווי זיי וואָלטן נאָך קיין ייד אין מויל אין זייערן געהאַט ...
געהאַט! און אַז געהאַט איז וואָס? זיי ווילן מערער נאָך, זיי ווילן מער!

זיי ווילן נאָך, זיי שטייען שוין און וואַרטן ווי געגרייט אַ טיש,
און גרייט צום עסן - יידן! אַהער זיי, וויפל ס׳וועט אַריין!
יידן ! ס׳אַלטע פאָלק מיט קינדער יונגינקע, יונג אַזוי און פריש,
יונגע טרויבן פון אַן אַלטן צווייג, און יידן אַלט ווי אַלטער, שטאַרקער וויין.

מיר ווילן נאָך, נאָך יידן ... וואַגאָנען ווי גזלנים קאַלט און האַרט,
זיי שרייען: נאָך! און מער נאָך! זיי ווייסן ניט פון קיין גענוג,
זיי שטייען שוין און וואַרטן אויפן אומשלאַק ... מען וואַרט אויף אונדז, מען וואַרט,
וואַגאָנען תמעוואַטע, ברייט געעפנטע אַ סך, אַ גאַנצער צוג.

זיי זענען פול געווען דאָ ערשט, געשטיקט פון יידן זיך דערשטיקט,
יידן טויטע זען׳ געשטאַנען נעכטן צווישן לעבעדיקע דאָ געפּלעפּט -
טויטע זען׳ געשטאַנען און פאַלן ניט געקענט אין דעם געדריק,
נאָר ס׳איז געווען ניט קאָנטיק ווער פון זיי איז טויט און ווער עס לעבט.

ביים טויטן יידן האָט זיך לעבעדיק געשאָקלט הין און הער דער קאָפּ,
און פון דעם לעבעדיקן האָט געגאָסן זיך דער טויטער שווייס;
אַ יידיש קינד בעט ביי זיין טויטער מאַמען: וואַסער! גיב וואַסער מיר אַ טראָפּ!
ער שלאָגט איר מיט די הענטעלעך אין פּנים: לאָז! עס איז מיר הייס!

און נאָך אַ קינד, אַ קליינינקס אויף זיין טויטן פאָטערס הענט -
יאָ, קינדער, כאָטש פאַרחלשטע, פאַרשמאַכטע - קינדער האַלטן אויס!
דער טאַטע זיינער, כאָטש אַ גרויסער - האָט ניט אויסהאַלטן געקענט -
ס׳קינד ווייסט ניט, ס׳בעט זיך אַלץ נאָך: קום! קום, טאַטע! קום אַרויס!

און ווייט דאָרט אין וואַגאָן, אין יענער זייט דאָרט, אין יענעם עק וואַגאָן
איז עפּעס פאָרגעקומען, האָט וואָס פאַסירט און קיינער ווייס ניט וואָס?
דער עולם אָבער שמייכלט, דער עולם אָבער שטויסט זיך אָן,
ס׳איז עמעצער אַרויסגעשפּרונגען דאָרט ... הערט, הערט אַ שאָס!

ס׳איז ווער אַרויסגעשפּרונגען ... און יידן שמייכלען, מען גיט פאַרשטומט אַ לאַך,
אָ, יידן טייערע, אָ, יידן הייליקע איר מיינע וואָס איר זייט!
וואָס פרייט איר זיך? הערט דער אוקראַינער- ער שיסט אַראָפּ פון דאַך,
איז וואָס? אַבי ס׳איז ווער אַרויס! אַבי עס האָט זיך עמעצער באַפרייט.

און אַז אַ קויל איז וואָס? עס ווינטשן אַלע זיך דאָ אין וואַגאָן אַ קויל -
זי מיידט דאָך קיינעם ניט! בעסער שוין זי טרעפט אונדז פריי אין פעלד,
איידער... וואו? וואו פירט מען אונדז? ווער זאָגט עס וידוי מיטן פולן מויל?
זאָגט נאָך! זאָגט אַלע נאָך - און ס´וואַרפט פון היץ אייך אַלעמען אין קעלט.

ליידיקע וואַגאָנען! איר זענט ערשט פול געווען, איצט זענט איר ווידער לער,
וואו האָט איר זיי אַהינגעטאָן, די יידן? וואָס איז מיט זיי געשען?
צענטויזנט אָפּגעציילטע און פאַרחתמעט - ווי קומט איר ווידער דאָ אַהער?
אָ, זאָגט, וואַגאָנען, מיר, וואַגאָנען ליידיקע, זאָגט, וואו זענט איר געווען?

איר קומט פון יענער וועלט, איך ווייס, זי מוז ניט זיין גאָר ווייט,
ר´זענט נעכטן ערשט אַוועק פון דאַנען אָנגעלאָדענע און היינט - איר זענט שוין דאָ!
וואָס איילט איר זיך אַזוי, וואַגאָנען? וואָס האָט איר ניט אַזוי קיין צייט?
איר וועט ווי איך גיך אַלט ווערן, ווי איך צעבראָכן, אַלט און גראָ.

פון צוקוקן אַליין, פון צוזען אַלץ, פון צוהערן דאָס אַלץ – געוואַלד!
ווי האַלט איר´ס אויס, און כאָטש איר זענט פון אייזן און פון האָלץ!
אָ, אייזן! ביסט אין דר´ערד געלעגן טיף, אָ אייזן, אייזן קאַלט,
אָ האָלץ, דו ביסט אַ בוים געוואַקסן אויף דער ערד, אי הויך, אי שטאָלץ!

און איצט? איר זענט וואַגאָנען, לאַסט־וואַגאָנען איצט, איר קוקט זיך צו,
איר שטומע עדות פון אַ לאַסט אַזאַ און פון אַזאַ אַ פיין און פון אַזאַ אַ נויט!
איר האָט זיך שטומע און פאַרמאַכטע צוגעקוקט, אָ, זאָגט וואַגאָנען, וואו
איר פירט, איר האָט דאָס פאָלק, דאָס יידישע, אַרויסגעפירט צום טויט?

איר זענט ניט שולדיק, מען לאָדנט אָן אייך דאָ און מען זאָגט אייך: פאָרט!
מען שיקט אייך אָפּ מיט פולן, מען טרייבט מיט ליידיקן אייך צוריק אַהער -
וואַגאָנען איר, איר קומט פון יענער וועלט, אָ, זאָגט מיר, זאָגט אַ וואָרט,
גיט רעדער זיך אַ דריי, דערציילט, און איך, איך לאָז די טרער...

26.10.1943

ה. די זיצונג אין דער קהלה וועגן צען ...

דערציילט, דערציילט וואַגאָנען, איר זענט געווען די איינציקע אויף דער לוויה, איר-
אָ, טויט־קאָסטנס איר, איר האָט זיי לעבעדיקערהייט געפירט אין לעצטן וועג,
איר, טויטע איר, איר האָט געפירט די לעבעדיקע צו דער קבורה, ר׳האָט געפירט
אין לעצטן וועג זיי... און עס ענטפערן די טויטן־קאָסטנס אָפּ: ניט פרעג ...

דערציילט, דערציילט, כאָטש איך ווייס מער פון אייך, איך ווייס פון אָנהייב אָן,
איך האָב געזען דאָך די מודעה, דער קהלה־ראַט אַליין, ער האָט די שטראָף
אונטער איר געשריבן ... יאָ, מען האָט עס אים געהייסן און ער האָט׳ס געטאָן -
זעקס טויזנט אין אַ טאָג! איך ווייס דעם אָנהייב ... איר, איר ווייסט דעם סוף.

דערציילט, איך ווייס דעם אָנהייב נאָר... דער אָנהייב איז ניט אַלץ, איך וויל
איר זאָלט דערציילן מיר דעם סוף, דערציילט... צי שטערט אייך מיין געוויין?
דערציילט דעם סוף מיר, איר דערציילט און איך וועל הערן און וועל ווײַנען שטיל,
דערציילט, איך בין אַ פעלז געשלאָגן און ס׳גיסט פון מיר זיך, ס׳קאַפּעט פון אַ שטיין.

דערציילט, דערציילט! אַ ניט וועל איך דערציילן ... יאָ, איך אַליין דערצייל
און איך, איך ווײַן אַליין ... באַווײַנט, אָ, אויגן מיינע, וואָס איר האָט געזען,
אָ, טרומנעס, טרומנעס שטום, ס׳איז דאָ וואָס צו דערציילן אין דעם לעצטן טייל,
צי ווייסט איר ווי פון יידן, זעקס טויזנט אין אַ טאָג ז׳געוואָרן צען?

איר האָט דאָך אייערנעכטן זעקס אַוועקגעפירט! זעקס טויזנט יידן נאָר,
געפירט, אַוועקגעפירט צום טויט זיי, אַלע זיי, וואָס עפּעס נעכטן מער?
צענטויזנט! גאַנצע צען! עס זאָל פון זיי ניט פעלן חס ושלום ניט קיין האָר!
און באַלד אויפמאָרגן, נאָך די ערשטע זעקס, אַ שפּרונג אַזאַ - הערט, הערט!

מען האָט אַריינגעריסן זיך ווי חיות ווילד אין קהלה־הויז, צום "עלטסטן ייד",
צו טשערניאַקאָוון, צום פּרעזעס פון דער קהלה, און געזאָגט צו אים אַזוי:
מיר ווילן ניט קיין זעקס! זעקס טויזנט יידן ווילן מיר שוין ניט,
מיר ווילן צען! צען! צען! אַזוי האָט מען געזאָגט אים: קורץ און שאַרף און רוי.

און היינט נאָך זאָל אַרויסגעהאַנגען ווערן צו די יידן אַלע אַן אַפיש:
צען טויזנט אייך, מאָרגן נעמט מען צען שוין אייערע! - און מען איז אַוועק.
דער פּרעזעס פאַלט אַ בלאַסער אין זיין טיפן שטול, ביים גרינעם טיש ...
דו שרייבסט? וועסט אונטערשרייבן צען? מיט וויפל זענען מערער צען פון זעקס?

טשערניאַקאָוו? אינזשענער טשערניאַקאָוו? אַדאַמיע? הער, דו הערסט?
און צען? ס׳איז טאַקע מער... יאָ ... הער נאָר, הער אַדאַמיע ... וואָס?! וואָס פאַלט דיר איין? דו מיינסט
עס איז אויף אַן אמת? האַ? דיין סעקרעטאַרקע איז׳ס... זי ווייס ניט וואָס דו קלערסט,
וואָס שיקסטו זי אַרויס, אַדאַמיע? אַך דו וויינסט, דו וויינסט, דו וויינסט ...

וואָס וויינסטו? אָ, דו ביסט נאָך אַלעמען אַ וואוילער מענטש ... נאָר צווישן אונדז גערעדט
אַ קנאַפּער ייד... עס גייט דיר דען אין צען? אויף זעקס, האַ, גייסטו איין?
ביסט עפּעס בייז - אויף וועמען, זאָג? אַהאַ, אויף זיך... דאָס קלאַפּסטו זיך על־חטא,
סמ׳סט זיך... עך, מאַך׳ס גיכער, גיך... באַלד קומט דער גאַנצער קהלה־ראַט אַריין!

דו ביסט אַ קנאַפּער ייד, אַדאַמיע, דו סמ´סט זיך גאָר, דו הרגעסט זיך אַליין?
אַ יידן הרגעט מען... אַך, אויף געהרגעט ווערן פֿאָדערט זיך אַ גרעסערע אַ קראַפט ...
נאָר גאָרניט ... גאָרניט ... טרינקסט? דו וואַשסט, אַדאַמיע, זיך, דו וואַשסט זיך ריין?
דיין לעבן, יאָ, דיין לעבן - ערב שמד... דיין שטאַרבן האָט אַ גרעסערן אַ האַפט.

וואָס קומט אַרויס? דו ניט, דו טאַקע - ניט, נאָר ער, דער קהלה־ראַט, דער ראַט -
ער וועט דאָך איינגיין ... ס´ווענדט זיך דען אין אים? עס איז דאָך נאָר פֿראָ פֿאָרם...
זיי ווילן צען... גיי מאַך! די זעלבע ספקות נעבעך וואָס דו, אַדאַמיע, האָסט געהאַט
ביי זעקס... גיי מאַך... עס טאָטשעט זיי, עס עסט זיי נעבעך טיף דער זעלבער וואָרם...

אַדאַמיע... טס... ר´איז טויט שוין. דער פּרעזעס זיצט אַ טויטער אין זיין שטול און וואַרט,
די אויגן צו אין אָפענעם געזיכט, דער קאָפּ פאַרוואָרפן - זיצט ער אויבן־אָן -
דער ראַט קומט אָן, קלאַפּט אָן - וואָס האָט ער זיך, דער פּרעזעס, דאָרט פאַרשפּאַרט?
ער האָט דעם ראַט צונויפגערופן אַ אייליקע אַ זיצונג... קלאַפּט! קלאַפּט אָן!

עס האָט זיך זיי געדאַכט אַז עמעץ זאָגט פון אינעווייניק זיי: אַריין!
עס האָט זיך זיי געדאַכט נאָר... יאָ, דער פּרעזעס זיצט אַ טויטער אויף זיין שטול -
פּרעזעשיע? דו? דו האָסט דאָך אונדז גערופן? אַ זיצונג דאַרף דאָך זיין!
מיר זענען דאָ ... מיר האָבן צוגעשטעלט זיך אַלע, דער קאָמפּלעט איז פול!

און יעצט? וואָס יעצט? טעלעפאָנירן - ניין... זיי וועלן זיין אין כעס...
זיי וועלן... זאָגט ניט, גאָר נישט! ר´לעבט, כאָטש טויט... וואָס יעצט?
יעצט אָפּהאַלטן די זיצונג - צען! יאָ צען! ... שטיל, שווייגנדיק און בלאַס
האָט זיך דער קהלה־ראַט געזעצט אַרום דעם גרינעם טיש ... זיי האָבן זיך געזעצט -

דער פּרעזעס אויבן אָן, און שפּעטער זיי, די מיטגלידער פון גאַנצן ראַט,
עס האָבן אויפגעשטעלט די האָר זיך אויפן קאָפּ, דאָס בלוט האָט אין די אָדערן געפרירט, -
ס´נעמט עמעצער דאָס וואָרט - די צונג אין מויל האָט אים געציטערט ווי אַ בלאַט,
אַלע הערן אויס ... דער טויטער פּרעזעס פירט די זיצונג, - ווי ער וואָלט געפירט.

29.10.1943

ו. די ערשטע

און ס´איז אַוועק אַ גאַנג: צו צען אַ טאָג, צען טויזנט יידן אין איין טאָג, דאָס האָט
ניט לאַנג געדויערט, אָ, ניט לאַנג, מען האָט גענומען באַלד צו פופצן טויזנט זיי -
די שטאָט מיט יידן - וואַרשע! די אַרומגעצוימטע, די אַרומגעמויערטע די שטאָט
איז פאַר די אויגן איינגעגאַנגען מיר, איז אויסגעגאַנגען, צעגאַנגען ווי אַ שניי.

וואַרשע! די אַלט יידישע, די פולע ווי אַ שול יום־כיפּור, ווי אַ מאַרק אויף אַ יאַריד,
יידן וואַרשעווער, יידן האַנדלענדיקע אויפן מאַרק, יידן דאַוונענדיקע אין דער שול -
אַזוי אומעטיק און אַזוי פריילעך - אָ, פּרנסה־זוכנדיקער און גאָטזוכנדיקער ייד!
וואַרשע די פאַרמויערטע אַרום, די אָפּגעשלאָסענע - איז געווען מיט דיר ערשט פול!

יעצט ביסטו לער! יעצט ביסטו ליידיק! יעצט ביסטו אויסגעליידיקט גאַנץ און לער!
יעצט ביסטו אַ בית־עולם, אַ בית־הקברות וויסט, און וויסטער נאָך, דו ביסט
גאַסן אויסגעשטאָרבן - און מען זעט קיין מת אַפילו זיך ניט וואַלגערן דאָרט מער,
און הייזער אָפענע און קיינער גייט אַרויס ניט, ניט אַריין אין הייזער וויסט.

די ערשטע אומצוברענגען זען´ געוועזן קינדער, יתומימלעך פאַרלאָזענע, עס הייסט
דאָס בעסטע אויף דער וועלט, דאָס שענסטע וואָס די ערד, די פינצטערע, פאַרמאָגט!
אָ, פון די עלנטסטע יתומימלעך און קינדערהיימען וואָלט געוואָקסן אונדז אַ טרייסט,
פון די אומעטיקסטע, שטומע פּנימלעך, די חושכדיקע, וואָלט געטאָגט אונדז, וואָלט געטאָגט!

יאָ, יאָ, איך בין סוף־ווינטער צוויי און פערציק אין אַ קינדערהיים אַזאַ געווען
און קינדער, ערשט געבראַכטע פון דער גאַס, געזען. כ´האָב אין אַ ווינקל זיך פאַררוקט -
און האָב אין שויס פון אַ דערציערין אַ קוים צוויי־יעריק מיידעלע געזען -
אַ מאָגערינקע, אַ טויט־בלאַסינקע און אויגן ערנסטע, איך האָב געקוקט, געקוקט -

כ´האָב אָנגעקוקט זי, די צוויי־יאָריקע, די אַלטעטשקע, די באָבע - הונדערט יאָר
איז דאָס יידישע, דאָס מיידעלע שוין אַלט, דער ערנסט אירער און איר גרויסע פּיין -
דאָס וואָס די באָבע אירע האָט אין חלום ניט געזען האָט דאָס מיידעלע געזען, און אויף דער וואָר,
איך האָב צעוויינט זיך און געזאָגט זיך: וויין ניט, די פּיין פאַרשווינדט און דער ערנסט וועט
שוין זיין!

דער ערנסט בלייבט, ער גיסט זיך אין דער וועלט אַריין, אין לעבן, און פאַרטיפט´ס,
דער יידישער דער ערנסט, ניכטערט אויס, וועקט אויף, רייסט ברייט אויף אויגן בלינד;
ס´איז ווי אַ תורה פאַר דער וועלט, ווי אַ נבואה, ווי אַ הייליקע אַ שריפט -
וויין ניט, וויין ניט ... אַכציק מיליאָן רוצחים פאַר דעם ערנסט פון אַ יידיש קינד.

וויין ניט ... איך האָב געזען אַ מיידעלע פון אַ יאָר פינף אין יענעם "פּונקט",
זי האָט אַ וויינענדיקן ברודערל, אַ קלענערן אַ סך פון איר, אַ ליידנדן גענערט ...
זי האָט פאַרדאַרטע שטיקלעך ברויט אין אַ מאַרמעלאַד אַ שיטערן געטונקט
און קונציק אים אין מיילעכל אַריינגעשמוגלט ... מיר איז געווען באַשערט

צו זען עס, זען דער מאַמען, זען דער מאַמען דער פינפיעריקער ווי זי שפּייזט אים, אירע רייד
צו אים געהערט. מיין מאַמע, איינע אין דער וועלט, איז ניט דערפינדעריש אַזוי געווען!
זי האָט אַ טרער אים אָפּגעווישט מיט אַ געלעכטער, אַריינגערעדט אין אים אַ פרייד,
ס´יידיש מיידעלע! שלום־עליכם האָט עס בעסער ניט געקענט. איך האָב´ס געזען!

איך האָב געזען דעם גרויסן עלנט דאָרט, אין קינדערהיים אין יענעם, כ´בין אַריין
אין צווייטן זאַל - דאָרט אויך, דאָרט אויך - עס האָט געיאָגט אַ ביטערע אַ קעלט,
פון ווייטן האָט אַן אויוון אויף אַ בלעך געוואָרפן אויף אַ הייפל קינדער העל אַ שיין,
עס האָבן קינדערלעך האַלב־נאַקעטעביים קאָקס, ביים גליענדיקן זיך אַרומגעשטעלט.

עס האָט געגליט דער קאָקס. דער האָט אַ פּיסעלע, דער אַ געפּרווירן הענטעלע אַרויס געשטעקט,
דער אַ נאַקעטע אַ פּלייצקע, און איינער אַ שוואַרץ־אויגיק, אַ בלאַס ייִנגעלע, נאָך גאָר אַ יונגס,
ער האָט דערציילט אַ מעשהלע. ניין, ניט אַ מעשהלע! ער האָט געבריוזט, ער איז געווען אויפגערעגט -
ישעיה! דו, אָ דו, האָסט ניט געפלאַמט ווי ער, האָסט ניט געהאַט אַזאַ אַ ייִדישע אַ צונג.

ער האָט גערעדט אַ ייִדיש געמישט מיט לשון־קודש. ניין, ס´איז לשון־קודש בלויז!
האָרך, האָרך, קוק אָן די ייִדישע, די אויגן זיינע, און דעם שטערן און ווי ער הויבט
דעם קאָפּ אויף ... ישעיה! ביסט ניט קליין געווען ווי ער און נישט געווען אַזוי גרויס,
ביסט ניט געווען גוט אַזוי, ניט אמתדיק אַזוי, און האָסט, ישעיה, ניט אַזוי געגלויבט! ...

און ניט אַזוי דאָס ייִנגעלע אין יענעם קינדער־פּונקט, דאָס ייִנגעלע וואָס האָט אַזוי גערעדט,
נאָר זיינע שוועסטערלעך און ברידערלעך, וואָס האָבן אים מיט מיילעכלעך מיט אָפענע געהערט -
אָ ניין, איר לענדער אַלע, אייראָפּעס אַלטע און ניי־אויפגעבויטע גרויסע שטעט,
אַזוינס האָט דאָך די וועלט נאָך ניט געזען, ניט געהאַט אַזעלכע האָט די ערד.

זיי זעז´ געווען די ערשטע אומצוקומען, די ייִדישע די קינדער, אַלע זיי, דאָס רוב
אָן טאַטע־מאַמע. קינדער אויפגעגעסענע פון קעלט, פון הונגער און פון לייז,
משיחים הייליקע, געהייליקטע אין ליידן ... אָ, זאָגט, פאַרוואָס די שטראָף?
פאַרוואָס אין אומקום־טעג די ערשטע צאָלן אים, דעם בייז, דעם העכסטן פּרייז?

זיי זען´ געווען די ערשטע, די גענומענע צום טויט, די ערשטע אויף דער פור,
מען האָט געוואָרפן אין די וועגענער די גרויסע זיי, ווי הויפנס מיסט, ווי מיסט -
און אַוועקגעפירט זיי, אויסגעהרגעט זיי, פאַרניכט זיי, ס´איז קיין שפּור
פון זיי, פון מיינע בעסטע, ניט געבליבן מער! אַך וויי איז מיר און ווינד איז מיר און וויסט!

2., 3., 4.11.1943

ז. צו שפּעט

וויי מיר, איך האָב געוואוסט און מיינע שכנים אויך און יעדער איינער ייִד,
אַלע מיר פון גרויס ביז קליין, פון אַלט ביז יונג - מיר האָבן עס געוואוסט,
און ניט אַרויסגערעדט פון מויל עס... שאַ ! מיר האָבן זיך פּאַר זיך אַליין געהיט,
מיר האָבן עס פּאַרשריגן אין געדאַנק אין אונדזערן, פּאַרשטיקט אין אונדזער ברוסט.

איידער נאָך עס האָבן אויסוואורפן פּאַרשפּאַרט אונדז אַלע אין די געטאָס ענג,
פּאַר כעלמנאָ נאָך, פּאַר בעלזשיץ, פּאַר פּאָנאַרי נאָך, פּאַר אונדזער ענד,
באַלד אָנהייב קריג, באַגעגנדיק אַ פריינט אין גאַס, פלעגן מיר, ווי איך געדענק,
אַראָפּלאָזן די אויגן אונדזערע און פעסטער, פעסטער זיך געדריקט די הענט.

ניט די ליפּן און די אויגן ניט, קיין וואָרט ... די אויגן האָבן זיך געשראָקן אויך
אַ הויכן קוק טאָן... בליקן גיבן אויס די ווערטער קלאָרע וואָס מען אַנט...
די הענט! די שטומע הענט - זיי האָבן ניט געשראָקן זיך צו ריידן הויך -
תקל, תקל ... ווי ווערטער ניט געזען און אויפגעשריבן אויף דער וואַנט ...

אָ, ניט נאָר מיר! די ווענט, די ווענט אין יעדער שטוב און יעדער שטיין פון גאַס
האָבן עס געוואוסט ווי מיר, ווי מיר... אָ ווער? ווער האָט עס זיי געזאָגט?
עס האָבן ניט אומזיסט אונדז אָנגעקוקט די ווענט אומהיימלעך שטום און בלאַס,
און ס׳האָבן שטיינער ניט אומזיסט געקוקט אויף אונדז פאַרשוויגן און פאַרצאָגט...

אַלע מיר, מיר האָבן עס געוואוסט, פיש אין וואַסער און פויגל אויפן דאַך,
די גויים אַרום אונדז: מען הרגעט אויס אונדז! מען הרגעט אַלע אונדז דאָ אויס!
און אָן אַ שום פאַרוואָס? און טו און מאַך! ס׳איז אַ באַשטימטע, אַ באַשלאָסענע אַ זאַך:
אים אומברענגען, דאָס יידישע דאָס פאָלק, פאַרניכטן אים פון קליין ביז גרויס.

ווי נאָר ס׳האָט אויסגעבראָכן טעמפּ און מערדעריש ווי היטלער, היטלערס קריג,
ווי נאָר עס האָט אַריינגעריסן זיך אין פּוילן די באַרבאַרישע, די דייטשע האָרד,
האָט דאָס יידישע דאָס פאָלק פאַרלאָזן זיינע שטעט און שטעטלעך - אַ קינד אין וויג
איז ניט געבליבן, ניט געבליבן זנענן אַלטגעזעסענע אויף זייער אָרט.

מען איז געלאָפן, וואו? אָ, פרעגט ניט קיינעם: וואוהין? וואו לויפט איר, וואו?
און פרעגט ניט, קיינעם ניט: פאַרוואָס? וואויל דיר, דו ווייסט עס ניט... ניט פרעג!
און גיב קיין עצה ניט, ניט קיינעם, רייד ניט קיינעם אָפּ און רייד נישט צו...
צי בלייבן אין זיין וואַרעמער זיין היים, צי לאָזן זיך מיט אַלעמען אין וועג ...

אין דער היים ... זיי רייסן זיך אַריין אין היימען יידישע און טוען דאָרטן אָפּ -
מען זאָל׳ס ניט זען, ניט הערן - מען טויט, און ערגער נאָך: מען פאַרשלעפּט! יאָ, מען פאַרשלעפּט,
און אויף די וועגן - פול און ענג, זע, זע: די מעסערשמיטן - ווי נידעריק זיי לאָזן זיך אַראָפּ!
דו זעסט די העלדישע, די פליער, די קוילנוואַרפערס איבער יידנס אויסגעדאַרטע קעפּ.

ראָט נישט קיינעם גאָרנישט, דיין נאָנטסטן ניט, דיין נאָענטסטער - ער האָט
פאַרצווייפלט אָנגעשטעלט אויף דיר די אויגן תחנונימדיק, אַ קנעכט, וו׳אַ קנעכט
בעט ער רחמים זיך: וואָס טוט מען? אַך, ווען דו וואָלסט געוווען אפילו גאָט -
זאָג אים גאָר נישט! גאָר נישט! ... וואָס דו וועסט אים זאָגן וועט זיין שלעכט!

אַלע וועגן, אַלע טראַקטן און שאָסייען האָבן זיך געבראָכן פון דער לאַסט
דער יידישער... אַ לאַסט אָן זעק אויף פּלייצעס, אָן רענצלעך אין דער האַנט ...
מען איז געלאָפן שווער באַלאָדן מיט אַ שרעק, אין איילעניש געלאָפן און אין האַסט,
און אָן אַ האָפנונג ... אַך, אַן אַנדער לאַנד! ווי כאַפּט מען זיך אַריין דאָ אין אַן אַנדער לאַנד!

צו שפּעט! צו שפּעט, נאָך אייערנעכטן, נעכטן נאָך, היינט פרי האָט מען געקאָנט
מיט אַן אויטאָבוס, אַ צוג, אַ שלעפּצוג ... און צו אַ גרענעץ ערגעץ־וואו -
יעצט איז שוין שפּעט... וואָס יעצט? די פיס ווי אָפּגענומען און די הענט, - ס´פאַלן אָפּ די הענט -
צו שפּעט! יעצט זענען אַלע אויסגענג שוין פאַרמאַכט און אַלע טירן צו...

אין ראַדיאָ האָט גערעדט אַ דייטש אויף פּויליש: "שוין! מיר גייען שוין! מיר קומען אָן!
מיר מאַרשירן שוין אַריין. זאָל קיינער זיך פאַר אונדז ניט שרעקן, קיינער ניט!
מיר וועלן דער ציווילער, דער באַפעלקערונג, דער רואיקער קיין שלעכטס נישט טאָן,
דער ייד!" - האָט ער אין ראַדיאָ זיך צעשריען הויך! - "זאָל שרעקן זיך דער ייד!"

עס איז געווען מיטוואָך, דער מוראַדיקער מיטוואָך, אַזייגער צווײ ביינאַכט -
און יידן האָבן זיך פאַרצווייפלט אַוועקגעלאָזט אויף וועגן איבער פּוילן ... די אַהין,
און יענע דאָרט אַהער... אָ, גאָט, מען גייט דאָך זיכערער און פרייער אין אַ שלאַכט,
נעמען זיך דאָס לעבן אויף דער מיאוסער דער ערד דאָ האָט מערער שוין אַ זין!

מען איז געלאָפן פון בענדין קיין טשענסטאָכאָוו, קאַלישער קיין לאָדזש און לאָדזש האָט זיך געלאָזט
קיין וואַרשע, וואַרשעווער - זיי אויך, זיי זענען אויך אין שרעק אַוועק, פאַרלאָזן זייער היים,
יידן פון דער פרעמד האָט אין היימען יידישע פאַרוואָרלאָזט אַרומגענומען פרעמד אַ פראָסט
און די שרעק, די שרעק פון וועלכער מ´איז אַנטלאָפן באַפאַלט פון יעדן ווינקל זיי געהיים.

דאָס גאַנצע פאָלק, דאָס יידישע, די דאָאיקע, די מאַסן פונעם בונד,
די כלומרשט פרומע, די אגודהניקעס, די ציוניסטן, די וואָס האָבן שיין גערעדט -
לומפּנהענדלער - אַלע האָבן פּלוצלונג אויפגעכאַפּט זיך - ס´האָט געפּלאַצט די וואונד!
קיין ארץ־ישראל, ראַטעווען זיך... ראַטעוועט! נאָר ס´איז געווען צו שפּעט.

7.-12.11.1943

ח. איין חרובע, איין אומגעבראַכטע היים

צו שפּעט, פֿאַרמאַכט די וועגן אַלע און אַלע גרענעצן און דורכגענג אויף אַ שלאָס,
די ערד האָט זיך פֿאַרשלאָסן אין דער נידער דאָ פֿאַר אונדז ווי דער הימל דאָרטן אין דער הויך,
מען איז אין אַנגסטן גרויס דערגאַנגען ביז לובלין און ווייטער נאָך... יעצונדער - וואָס?
דער טויט - ער איז פֿאַרלאָפֿן אונדז דעם וועג, מיט בלוט, מיט פֿייער און מיט רויך.

מען איז געלאָפֿן און נעבעך ניט דערלאָפֿן ... אַך, די דערלאָפֿענע מיט גליק,
די אָנגעקומענע מיט פֿיס געשוואָלן און אין וואונדן, כלומרשט צו אַ ציל -
זיי קוקן פֿינצטער און פֿאַרצווייפֿלט זיך אַרום, און ווילן צריק, צוריק!
צוריק אַהיים! יאָ, מיר פֿאַרקירעווען צוריק אַהיים - זאָל זיין שוין וואָס עס וויל!

מען האָט פֿאַרקירעוועט צוריק ... אָ, וועגן טרויעריקע צוריק, אָ, גאָט!
דערזעלבער גיהנום, אַך, ווי גייענדיק אַהער, דער זעלבער שוידער, די זעלביקע געפֿאַר -
נאָר וואָס? אַהיים! אויב אומקומען איז אין דער אייגענער דער שטאָט,
און אין מיין גאַס, אין שטוב אין מיינער, אין מיין בעט ... אַהיים! אַהיים אין צער.

מען האָט געלאָזן זיך צוריק ... דער, נעבעך, איז דערגאַנגען... דער צווייטער, נעבעך, ניט...
יעדערער פֿון זיי - צי אויפֿן וועג, צי אין דער היים שוין - האָט געענדיקט שלעכט!
אַ מענטש, צי אויפֿן וועג דערהרגעט, צי אויף אַ בוים אין וואַלד געהאָנגען - איז אַ ייד!
און אַן אַהיים געקומענער אַ ייד - ווייסט פֿון קיין היים ניט, ניט אין טעג דאָרט, ניט אין נעכט.

ער טאָר ניט ווייזן זיך... אין שטוב ניט, ניט אין הויז, אין גאַס ניט וואו ער וואוינט,
מען האָט אים שוין געזוכט, אַ דייטש, אַ פּאָליאַק נעכטן און שוין אַ פֿאָלקס־דייטש היינט ...
"דו דאָ? ביזט ניט אַוועק? איך האָב געמיינט, דו האָסט געראַטעוועט זיך..." רופֿט אויס דערשטוינט
אין אַ הינטערגאַס אַ צופֿעליק געטראָפֿענער, דערשראָקן שטאַרק, אַ גוטער פֿריינט.

די שולן זענען שוין פֿאַרברענט, די ספֿרי־תורות אויך, די רבנים שוין פֿאַרפּייניקט ... דו!
ביסט אין אַ שול געווען שוין? דער אָרון־קודש שטייט ביים מזרח־וואַנט, דו ווייסט!
און די בימה איז אין סאַמע מיטן שול. און דער רב ר׳ יאָסעלע ... וואו איז ער, וואו?
ער לויפֿט אַרום דער בימה ... מיט אַ שפּיצרוט גראָב אַ דייטש צעווישן דייטשן, אַז ער הייסט...

דער רב איז אַלט, ר׳איז נידעריק געוואָקסן, דער קאַרק איז אויפֿגעהויבן הויך ניט גלייך,
און אַ שבר אויך, ניט שיין, אַיאָ? ער בויגט אין דרייען זיך און לויפֿט ... אָט, און ער פֿאַלט!
אַ שפּיצרוט טרעפֿט אין הויקער יעדעס מאָל, דער דייטשער עולם קוקט און קייכט ...
הויב, רבי, אויף דיין ליכטיקן דיין פּנים און פֿאַרשעם זיי... ניין, באַהאַלט, באַהאַלט

דיין הייליקן דיין פּנים, רבי! פֿון דיין פּנים פֿאַלט דאָך גרויס אַ ליכט -
זאָל דיין ליכט אויף זיי ניט פֿאַלן, זאָל די זון פֿאַרשייט מטמא זיין איר שיין,
זאָל דער הימל הויך מחלל־זיין זיין בלוי און ווייזן זיך פֿאַר זייער טריפֿהנעם געזיכט!
ביסט שענער, רבי, פֿאַר דער זון און ערלעכער פֿון הימל, זאָלסט ווי זיי ניט זיין!

שטיי, רבי, שטיי... דער דייטש ער בייזערט זיך, ער הייסט דיך בלייבן שטיין,
ער הייסט דעם מויל דיר אויפֿרייסן, רייס אויף ... דער שמש דאַרף אַ שפּיי טון דיר אין מויל.
דער רב האָט אויפֿגעריסן ברייט אים, דער שמש, נעבעך, פּלאַצט אַרויס אין אַ געוויין -
ווי קען איך, האַרעלע? ווי קען איך אים, דעם רב, דעם רבין אונדזערן? אַזאַ אַ גרויל! ...

"שפּיי אַריין, שפּיי גיך אַריין אין מויל מיר, דו נאַרישער, דו שמש וואָס דו ביסט!"
דער שמש פֿאַלט דעם אָפּיציר צו זיינע פֿיס: ווי קען איך, האַרעלע? ווי קען איך שפּייען, ס´טייטש?
ס´איז אונדזער רב, ס´איז יאָסעלע ... דער רב שרייט: "שפּיי! ער צילט אין דיר און שיסט!"
דער שמש פֿאָלגט און ווי ער וואָלט אַ שפּיי געטאָן ... דאָ האָט אַ שטויס געטאָן אים שטאַרק דער דייטש:

"קוק, קוק זיך איין און לערן אויס זיך, שמוציקער דו ייד, קוק ווי אַזוי מען שפּייט "-
און ס´האָט דער דייטש אין אָפּענעם אין מויל אין רב´ס אַריינגעכראַקעט: "שלינג´ס אַראָפּ!"
דער רב ער האָט אַראָפּגעשלונגען און ס´ווענדט דער דייטש צום שמש זיך און טייט,
טייט אויפֿן רב: "דו זעסט, ער פֿאָלגט!" דער שמש האָט געכאַפּט זיך פֿאַרן קאָפּ.

כאָטש די קויל - זי האָט דעם שמש געטראָפֿן נאָר אין פֿוס - "און יעצט? אַרויס מיט אייך, אַרויס!"
דער שמש כאָטש ער הינקט, ער פֿירט דעם רב, דעם אַלטינקן אַרויס פֿון שול,
קוים וואָס ער גייט דער רב, ער קען נאָר לויפֿן אַרום דער בימה, לויפֿן אין גאָטס הויז,
ער פֿירט אים זאַכט און אונטער פֿייערדיקע שמיץ פֿון שפּיצרוט ... שלאָג! די מאָס איז נאָך ניט פֿול!

זי איז געווען ניט פֿול איידער נאָך דער רב איז מיטן שמש זאַכט אַהיים געגאַנגען -זעט!
אַ רויך שפּאַרט ביזן הימל, און ס´רייסן פֿלאַמען זיך אַרויס פֿון רויך: וואו ברענט און וואָס!
דאָס ברענט די שול! דער אָרון־קודש ברענט! די ספֿרי־תּורות, די יידישע די שטעט!
דער רב - ער קוקט זיך אום, דער שמש האַלט אים: אַך, די מאָס ... פֿאַרפֿולט האָט זיך די מאָס!

"אָ, זאָג, אַנטלאָפֿענער אין שרעק, פֿאַרוואָס, אָ, האָסטו אומגעקערט זיך צריק אַהער?
דו ביסט אַוועק, פֿאַרוואָס ביסטו אין אומגליק ניט געבליבן אין דער פֿרעמד?
דו וואָלסט פֿאַרשפּאָרט דיין היים אין פּיין אין אירן זען, אין איר געפֿרוואוט זיין שווער,
און ווי זי בלוטיקט, ווי זי ווערט פֿאַרפּייניקט אָן אַ שום פֿאַרוואָס און ווערט אַזוי פֿאַרשעמט.

אָ, זאָג פֿאַרוואָס, זאָג ... "דער צוריקגעקומענער אַהיים, גיט אומעטיק און שטום
אַ שמייכל קוים, וואָס ווערט פֿאַרגליווערט אויפֿן פּנים אים ווי אין אַ ליים -
ער שווייגט אַ ווײַלע נאָך, באַלד קוקט ער אום זיך, קוקט אין אַ שרעק אַ גרויסע זיך אַרום:
איך קום דאָך פֿון דער היים ... אַך אומעטום - איין חרובֿע, איין אומגעבראַכטע היים!

16., 17.,18.11.1943

ט. צו די הימלען

אַזוי האָט זיך עס אָנגעהויבן, באַלד אין אָנהויב ... הימלען, זאָגט פאַרוואָס? אָ, זאָגט פאַרוועןן?
פאַרוואָס אָ, קומט עס אונדז אַזוי פאַרשעמט צו ווערן אויף דער גרויסער ערד?
די ערד טויב־שטום, האָט ווי פאַרמאַכט די אויגן... איר הימלען אָבער, איר האָט דאָך געזען,
איר האָט זיך צוגעקוקט פון אין דער הויך, פון אויבן, און ניט איבער זיך געקערט!

ניט פאַרוואָלקנט האָט זיך אייער בּיליקע די בלוי און האָט ווי שטענדיק פאַלש געשעמערירט,
די זון אין רויטן ווי אַ תלין גרויזאַם האָט אין שטענדיקן געקוילערט זיך אין קרייז,
די לבנה, ווי אַן אַלטע הור, אָ זינדיקע, איז אין די נעכט אַרויס אויף איר שפּאַציר,
און שטערן האָבן צוגעוואונקען שמוציק, געפינקלט מיט די אויגעלעך ווי מייז.

אַוועקט! איך וויל אויף אייך ניט קוקן, איך וויל ניט זען אייך, ניט וויסן פון אייך מער!
אָ הימלען פאַלשע, אָ, געגנאַרערישע, נידעריקע הימלען אין דער הויך, אַך, ווי מיר פאַרדריסט -
איך האָב אַמאָל געגלויבט אייך, פאַרטרויט מיין פרייד, מיין אומעט אייך, מיין שמייכל און מיין טרער,
איר זענט ניט בעסער פון דער מיאוסער דער ערד, דער גרויסער הויפן מיסט!

איך האָב געגלויבט אייך, הימלען, באַזונגען אייך אין מיינע לידער אַלע, אין יעדן מיין געזאַנג -
איך האָב געהאַט אייך ליב, ווי ליב מען האָט אַ פרוי, זי איז אַוועק, צערונען ווי אַ שוים,
איך האָב די זון אין אייך נאָך אין מיין פריסטער יוגנט, די זון אין פלאַמען פון איר אונטערגאַנג,
פאַרגליכן מיט מיין האָפנונג: "אַזוי פאַרגייט מיין האָפנונג, אַזוי פאַרלעשט מיין טרוים!"

אַוועקט! אַוועקט! איר האָט אונדז אָפּגענאַרט, גענאַרט מיין פאָלק, גענאַרט מיין אַלטן שטאַם!
פון אייביק אָן - איר נאַרט אונדז, איר האָט די אָבות מיינע, די נביאים מיינע נאָך גענאַרט!
צו אייך, צו אייך - האָבן זיי די אויגן זייערע געהויבן, אָנגעצונדן זיך אין אייער פלאַם,
די טרייסטע אייערע אויף דר´ערד האָבן זיי אויף דר´ערד דאָ, אין בענקשאַפט אייך געגאַרט,

אייך געוואָלט... צו אייך די ערשטע אויסגערופן: האזינו! פריער איר - פאַרנעמט!
און שפּעטער ערשט די ערד. אַזוי מיין משה און אַזוי ישעיה, מיין ישעיה: שמעו – הערט!
און שומו! ירמיה שרייט: שומו! ווער זשע אויב ניט איר? וואָס האָט איר פלוצלונג זיך אַזוי פאַרפרעמדט?
אָ, הימלען אָפענע, אָ, ליכטיקע איר הימלען, אָ, הימלען־הויך, איר זענט דאָך ווי די ערד.

איר קענט ניט, איר דערקענט אונדז שוין ניט מער, פאַרוואָס? צי האָבן מיר זיך דען
אַזוי געביטן? אַזוי געענדערט זיך? מיר זענען דאָך די זעלביקע די יידן פון אַמאָל -
און בעסער נאָך אַ סך... ניט איך! ניט איך וויל צו מיינע נביאים זיך פאַרגלייכן, ניט איך קען,
נאָר די יידן אַלע, די צום טויט געפירטע, די מיליאָנען מיינע אויסגעהרגעטע דאָ מיט אַמאָל -

זיי זענען בעסער נאָך, מער אויסגעליטן, אויסגעלייטערט מער אין גלות דאָ! אָ, וואָס באַטייט
אַ ייד אַ גרויסער, אַן אַמאָליקער, אַנטקעגן קליין אַ יעצטיקן, אַ פשוטן, אַ דורכשניטלעכן ייד
אין פּוילן, ליטע, אין וואָלין, אין יעדן גלות, - פון יעדן יידן קלאָגט און שרייט
אַ ירמיה אַרויס, אַן איוב אין יסורים גרויס, אַ מלך אַן אַנטוישטער מיט אַ קוהלת־ליד.

איר קענט ניט, איר דערקענט אונדז שוין ניט מער, ניט קיינער, ווי מיר וואָלטן זיך פאַרשטעלט,
מיר זענען דאָך די זעלביקע די יידן פון אַמאָל, מיר זינדיקן נאָך אַלץ צו זיך אַליין,
מיר זאָגן־אָפּ זיך אַלץ נאָך פונעם אייגענעם פון גליק און ווילן אַלץ נאָך ראַטעווען די וועלט- ,
וואָס זענט איר בלוי אַזוי, איר הימלען בלוי, ביי אונדזער אויסגעהרגעט ווערן? וואָס זענט איר אַזוי שיין?

איך וועל ווי שאול, ווי מיין קעניג, זיך אַוועקלאָזן אין מיינע פיינען צו דער בעלת־אוב,
איך וועל דעם יועג געפינען, דעם פאַרצווייפלטן, דעם וועג דעם חושכדיקן קיין עין־דור,

און כ´רוף פון דער ערד אַרויס אַלע מיינע נביאים און באַשווער זיי אַלע: קוקט, אָ, קוקט אַרויף,
צו אייערע הימלען־העל און שפּייט אין פּנים זיי: צו אַלדי שוואַרצע יאָר אייך! צו אַלדי שוואַרצע יאָר!

איר האָט זיך, הימלען, צוגעקוקט פון אויבן, ווי מען האָט די קינדער פון מיין פאָלק געפירט
איבער וואַסערן, אויף באַנען און צופוס, אין טעג איז העלע און אין פינצטערע אין נעכט, צום טויט,
מיליאָנען קינדער האָבן ביים דערהרגעט ווערן הענט צו אייך געהויבן - ס´האָט אייך ניט גערירט,
מיליאָנען מאַמעס איידעלע און טאַטעס - ניט פאַרציטערט האָט אויף אייך די בלאָע הויט ...

איר האָט געזען די יאָמעלעך, עלפיעריקע, אַליין די פרייד! אַ פרייד, אַ גוטסקייט בלויז,
און די בנציונלעך, די יונגע גאונים, די ערנסטע, די זוכער ... אָ, טרייסט פון אַלץ וואָס לעבט!
איר האָט געזען די חנה´ס וואָס האָבן זיי געהאַט, וואָס האָבן זיי פאָר גאָט געהייליקט אין זיין הויז,
איר האָט זיך צוגעקוקט ... איר האָט קיין גאָט אין זיך ניט, הימלען! הימלען גאָרנישט, הימלען אויסגעוועבט!

איר האָט קיין גאָט אין זיך ניט! עפנט אויף די טויערן, איר הימלען, עפנט אויף זיי ברייט,
און לאָזט די קינדער אַלע פון מיין אויסגעהרגעטן, פון פאַרפּייניקטן מיין פאָלק אַריין,
עפנט־אויף זיי צו דער גרויסער הימלפאַרט, גאַנץ אַ פאָלק געקרייציקט שווער אין לייד
דאַרף אין אייך אַריין ... אָ, יעדער פון די קינדער מיינע אומגעבראַכט, קען אַ גאָט זיי זיין!

אָ, הימלען אויסגעליידיקטע און וויסטע, הימלען ווי אַ מדבר ווייט און ווייסט, איך האָב
מיין איינציקן מיין גאָט אין אייך פאַרלוירן, און זיי איז ווייניק האָבן אין אייך דריי -
דער יידישער דער גאָט, זיין גייסט און דער גליל־ייד פון זיי געהאַנגען איז זיי קנאַפּ,
זיי האָבן אַלע אונדז אין הימל אָפּגעשיקט, - אָ, עקלדיקע און געמיינע געטערדינעריי!

פרייט זיך, הימלען, פרייט זיך! - איר זענט געוועזן אָרים, יעצט זענט איר רייך,
אַ געבענטשטער אַזאַ שניט - גאַנץ, גאַנץ אַ פאָלק, אַזאַ אַ גליק איז, הימלען, אייך באַשערט!
פרייט זיך, הימלען אויבן, מיט די דייטשן, און די דייטשן אונטן זאָלן פרייען זיך מיט אייך,
און זאָל אַ פייער פון דער ערד אויף אייך אַרויסגיין און אַ פייער זאָל צעפלאַקערן פון אייך זיך אויף דער ערד.

23., 24., 26.11.1943

י. אינעם אָנהייב פונעם סוף

אַזוי האָט זיך עס אָנגעהויבן, באַלד אין ערשטן טאָג, אויפמאָרגן ווידער ! און דער נאָך
אויפסניי! אויפסניי! ס´האָט יעדן אין דערפרי זיך אָנגעהויבן פון דאָס ניי -
נעכטן ערשט! אָ, ניט באַוויזן האָט דאָס אומגליק ווערן אַלט, היינט באַגינען - האָרך: שוין ניי אַ בראָך!
ניי אַ פּחד און אַ טויטשרעק ניי! דער טויט באַגלייט, גייט נאָך אונדז ווי אַ שאָטן טריי ...

יעדן טאָג האָט פאַר די אויגן פון אַ יעדן ייד מיט אַ ייד אַ צווייטן עפּעס־וואָס פּאַסירט,
עפּעס־וואָס... געטראָפן ווערן פון אַ קויל און פאַלן איז ניט מער פון יעדן "עפּעס־וואָס";
אַן אויטאָ האָט זיך אָפּגעשטעלט, אַ טירל האָט אַן עפן זיך געטאָן, אַריינגעכאַפּט אַ ייד און אים אַוועקגעפירט -
בעסער דעם געהרגעטן אין גאַס שוין, בעסער דעם געפאַלענעם שוין פון אַ שאָס.

כ´האָב אין די ערשטע טעג פון זייער זיך אַריינרייסן אין שטאָט שוין נישט געזעכטיקט אין מיין הויז,
איך בין אַוועק פאַרנאַכט צו אונדזערן אַ נאָענטן, מיין פרוי האָט מיך דאָס מאָל באַגלייט.
אַן אָפּיצער האָט אין דער טונקל אָפּגעשטעלט זיך, אָנגעקוקט מיך... יאָ, אַ ווייַלע בלויז,
און איז אַוועק. צען טריט נאָך אונדז דערהערן מיר אַ שאָס, ער האָט אַן אַנדערן געטייט.

אונדז! אונדז! דאָס האָט ער אונדז געהרגעט, חנה´לע, אי מיך, אי דיך. ער האָט געזוכט אַ ייד,
ער איז מיט אונדז געווען ניט זיכער... דו האָסט געזעען ווי דער אויסוואורף האָט געקוקט?
מיר האָבן ניט פאַרשנעלערט, ניט פאַרלאַנגזאַמערט, אַ האָר ניט אונדזערע, די זיכערע, די טריט
פון לעבן צו דעם טויט... אַ ייד אַ קענטיקערער, אַ בעסערער האָט צו דער חיה אונטער זיך גערוקט.

חנה, ער האָט דאָך אונדז, אונדז אַלעמען געהרגעט דאָך אין יענעם גרוילעכן מאָמענט
אי מיך, אי דיך, די קינדער אונדזערע, דאָס גאַנצע פאָלק דאָס יידישע אין גויאישן אין לאַנד -
ער האָט פאַרמאָסטן מיט אַ בליק אַ שטאָלענעם זיך און האָט אַדורכגעפירט און האָט פאַרלענדט!
פאַרמאָסטן אין אַ גאַס זיך, אין אַן אָפּגעלעגענער פאַרנאַכט... דו דריקסט מיר קאַלט די האַנט ...

אי דיינע, חנה, און אי מיינע - קאַלט. ער האָט דאָך אונדז געהרגעט, גיי אַהיים און זאָגט די קינדער ניט
אַז אַ דייטש האָט אונדז געטראָפן, אָפּגעשטעלט זיך בלאָנד און אָנגעקוקט אונדז לאַנג -
און אונדז געהרגעט, אי אונדז, אי זיי און גאַנץ מיין פאָלק... אָ, ניט דערצייל זיי, גאָט באַהיט,
גיי אַהיים און גלייך דו ווייסט פון גאָרניט... חנה, חנה´לע, וואָס קוקסטו אַזוי באַנג?

גיי אַהיים, און מאָרגן פרי, גאַנץ פרי, עס וועט נאָר ווערן טאָג און איך בין דאָ ביי אייך,
איך וואַרט אַ ווייל און קלינג לייכט אָן, דו וועסט דערהערן אים, דערקענען אים, דעם קלונג -
גיי שטיל אַראָפּ פון בעט, וואַרף עפּעס וואָס אויף זיך אַרויף און עפן אויף מיר גלייך,
פיר צו די קינדער צו מיר... אָ, קינדער מיינע קליין, אַזוי ווי לעבעדיק, און שיין אַזוי און יונג!

זע, זע, מיין יאָמעקל האָט אויפגעכאַפּט זיך מיט אַ שמייכל... יאָם, מיין טייערער, מיין קינד!
און ס´האָט בן־ציונקע די האַנט אַריינגערוקט צו קאָפּן אונטער קישן... ער געדענקט:
וואו ער האָט דאָס בוך האַרט פאַרן איינשלאָפן געלייגט, איין מיש - און ער געפינט
די זייט, די שורה ווייטער... פאַרוואָס, אָ, חנה´לע, אָ, יינגעלעך, פאַרוואָס האָט מען אייך אומגעברענגט?

חנה´לע, איך בלייב די נאַכט מיט אייך, איך וועל ניט מער אַוועקגיין פון דער היים ביינאַכט,
וואָס דאַרפן היטן זיך אַזוי שוין טויטע? פאַרמשפּטע שוין? שוין געצייכנטע צום טויט?
מיר האָבן דאָך דאָס ערגסטע דורכגעמאַכט שוין, מען האָט דאָך אונדז שוין אומגעבראַכט.
דו האָסט געזען דעם דייטש? זיין קוקן? ניט פאַרציטערן אַזוי וועט מער אויף אונדז די הויט ...

דאָס איז געווען די סטרא־אחרא, דער שר פון אונטערוועלט, אַליין די ברוד, אַליין דער שמוץ!
אַליין דער בלוטדורשט, די פאַרקערפּערונג פון שלעכטס און פון אומזיסטן האַס -
צום אומבאַהאָלפענעם איז זיין גערעכט זיין, צו אַלץ וואָס גוט איז אויף דער ערד און אָן אַ שוץ,
אַ דייטש! דער דייטש וואָס איז געבליבן שטיין און האָט קאַלט אָנגעקוקט אונדז אויף דער גדאַנסקער גאַס!

דאָס איז געווען היטלער, הימלער, אַלפרעד ראָזענבערג, ניין ! אַלע דייטשן מיטאַנאַנד,
דאָס גאַנצע פאָלק, דאָס שלעכטסטע, דאָס געוויסנלאָזסטע איז פאַר די אויגן אונדז געשטאַן´.
ווען איך שיס אים. חנה, ווען איך הרגע אים אין דער מינוט, ווען איך האָב וואָס דעמאָלט אין מיין האַנט -
איך וואָלט געראַטעוועט מיין פאָלק, אי זיך, אי אונדזערע די קינדער דאַן -

זיי האָבן אויפגעכאַפּט זיך... זאָג זיי גאָרניט! וואָס? וואָס טוסטו? יאָ, דו רייסט זיי יעצט אַרויס
די גלאַנציקע די קנעפּ און די בלויע שנירלעך פון דריי שילער מאַנטעלעך יעצט אָפּ!
נייסט די שאַנדבענדער פאַרביידן אונדז און דעם עלטסטן אונדזערן... יאָ, ר´איז שוין גרויס!
ר´וואַרפט זיך, וויל´ס ניט אָנטאָן... דו יאָמעקל, מיין קליינינקער, וואָס לאָזטו, דו, אַראָפּ דעם קאָפּ?

מיין יאָמעק ווייסט ניט אַז מען האָט געהרגעט אונדז, אַז מען וועט אונדז הרגענען. אָ, וועלט!
דאָס גאַנצע דייטשע פאָלק איז דאָך ניט ווערט אַ טרער פון אַ פאַרצווייפלט יידיש קינד,
אַך, ווען ער ווייסט´ס, מיין פריילעכסטער! די פריילעכקייט! ... אַ קעלט... מיך נעמט אַדורך אַ קעלט,
וויי מיר, זעעוודיקן, וויי... און וואויל, יאָ וואויל אייך קינדער יידישע, וואָס איר זענט בלינד ...

חנה´לע, דו ביסט אַ שטאַרקע, חנה, איך האָב עס אויף אַזוי פיל ניט געוואוסט,
ווילסט זיין אַליין דאָ? מיט די קינדער דאָ ? און מיר, מיר זאָגסטו: פאָר! פאָר שנעל!
קיין וואַרשע פאָר! כ´האָב גיט געוואָלט און בין אַוועק קיין וואַרשע, כ´האָב געמוזט
די אויגן זענען מיר געוועזןביים אַוועקפאָר טרוקן... די טרער איז מיר געשטאַנען אין מיין קעל.

מיט קנאַפּע צוויי חדשים שפּעטער האָט מען אַרויסגעשיקט אייך פון דער היים, דיך מיט די זין-
איר האָט געראַטעוועט דערנאָך צו מיר זיך אין דער וואַרשע. דו האָסט געזען מיט מיר צוזאַם
דעם אָנהייב פונעם סוף... ביים סאַמע סוף ביסטו און בנציקל און יאָמעק ניט געווען שוין... כ´בין
אַליין געבליבן, מיט מיין עלטסטן, צוגעקוקט צום סוף פון זיך, פון אונדז אַלעמען אין פייער און אין פלאַם.

4., 5., 6.12.1943

יא. געדענקסט?

כ׳האָב ליב דיך רופן ביי דיין נאָמען, כ׳האָב ליב אַרויסזאָגן אים: חנה׳לע! כ׳האָב ליב
צו דיר זיך ווענדן נאָך דיין אַוועקגענומען ווערן מיט מיין פאָלק. דו ענטפערסט מיר, דו שענקסט
דיין בליק פון דיינע אויגן מיר די ליכטיקע, דיין אומעטיקן גוטן שמייכל אויף דיין ליפּ,
כ׳האָב ליב דיך רופן אין מיין איינזאַם זיין, אין עלנט מיינעם פרעגן דיך: געדענקסט?

געדענקסט? כ׳האָב ליב דיך פרעגן צי געדענקסטו? חנה׳לע, אָ, קום, קום נענטער צו מיר צו,
לייג אויפן אַקסל מיר דיין הערלעכן דיין קאָפּ און דיינע האָר די שוואַרצע מיטן ווייסן שרונט -
נעם אין אָרעמס מיך, באַלעב מיך, שטאַרק מיך... כ׳האָב דיך אַרויסגערופן פון דיין רו,
רו ניט, חנה׳לע, אָ ניט פאַרהיילט זאָל ווערן אין פאַרגעסנהייט די אייביקע די וואונד.

זעץ מיט מיר אַוועק זיך, איך האָב דאָך ליב אַזוי דיך... אין מיין ליבע געוואַלדיק, הער מיך וואָס איך זאָג,
דו הערסט! דו הערסט! באָגליקסט אין גרויסן אומגליק מיך, מיין חנה׳לע, מיין פרוי!
אין גרויסן ווייי אין אונדזערן, אין אויפהערן , באַפרוכט איך דיך פאַר אַלע וועלטן - טראָג
די פרוכט פון אָנקלאָג ווי מיינע זין אין דיר, טראָג, פאַרטראָג אין אַלע וועלטן זינדיק, רוי און גרוי! ...

געדענקסט דאָס גרויזאַמסטע! דאָס שוידערלעכסטע, דאָס אומברחמנותדיקע אויף דער וועלט?
געדענקסט? איך ווייס אַז דו געדענקסט, דו האָסט אין אַלע אייביקייטן מיטגענומען עס -
דו און מיינע זין, איר וועט געדענקען אייביק אים, דעם מאָרד פון אייער פאָלק און וועגן דעם פאַרגעלט,
איך אויך! איך וויל׳ס אויך און האָב אַלץ מורא - ס׳זאָל די שעה ניט זיין - און איך פאַרגעס ...

איך האָב שטענדיק זיך אויף דיר פאַרלאָזן, מערער ווי אויף זיך אַליין, ווי כ׳וואָלט
געווען דיין מעדיום, ווי כ׳וואָלט פולבראַכט דיין היימלעכן באַפעל, געטאָן וואָס דו פאַרלאַנגסט -
האָסט חובות שווער אויף מיר אַרויפגעלייגט, כ׳האָב אַלע זיי מיט ציטער און מיט פרייד באַצאָלט:
כ׳האָב ליב געהאַט מיין פאָלק, געווען מיט אים אין גלות, געזונגען אים אין האָפנונג און אין אַנגסט.

געדענקסט דאָס הויז אויף טוואַרדאַ, דאָס הויז אין קליינעם געטאָ, דאָס יתומים־הויז?
די פופציק יינגעלעך? געזונט אַ שטאַם! איך האָב פאַר זיי געשריבן אַ טעאַטער־שפּיל,
געדענקסט די קינדער אין "מיך ציט אין גאַס!" ? זיי זענען שפּילעוודיק געוואָקסן, אויסגעוואָקסן גרויס,
מיט זיי מיין ווערק... זיי האָבן מער ווי איך דאָרט האַרץ אַריינגעלייגט און מער געפיל ...

געדענקסט דעם טאָג: מען האָט אונדז אָנגעזאָגט: זיי אויך! מען האָט אַוועקגעפירט אויך זיי,
צוזאַמען מיט דאָמבראָווסקין און זיין פרוי - זייערע צוויי לערער טרייע - מיינע פריינט.
כ׳בין אַוועק באַלד צו דער בריק אויף כלאָדנאַ, איך האָב דיר ניט געזאָגט וואוהין איך גיי...
אין קליינעם געטאָ זענען הינט אַרומגעלאָפן נאָך און קעץ, די זון האָט נאָך געשיינט.

יידן האָב איך אין דעם קליינעם געטאָ ניט געטראָפן שוין, וואו ניט וואו האָב איך געזען
אַ שאָטן שלייכן מיט אַ זאַק גרויס אויפן רוקן, אַדאַנק דעם זאַק האָב איך זיך אָנגעשטויסן אַז עס איז אַ ייד.
ער איז געגאַנגען שנעל, דער זאַק האָט צוגעהאָלפן אים, אים צוגעשטופּט: גיי! גיי! ... עס איז געשען!
ניטאָ שוין, ניט די אייזן־גאַס, ניט גזשיבאָוו, ניט קראָכמאַלנע, ניט וואַליצאָוו און ניט די טוואַרדאַ, אויס! שוין אויס יאַריד!

איך בין אַריין פון טשעפּלאַ אויף דער טוואַרדאַ, פאַרנומען לינקס זיך - טוואַרדאַ זיבן, כ׳פּלי, אַ פייל
פון בויגן, אין דעם טויער און אויף די טרעפּ, טוז אויפן צווייטן שטאָק - אַן אָפענע די טיר!
איך בין געשטאַנען און געוואָלט, געוואָלט, געוואָלט און ניט געקאָנט אַריין אַ היפּשע וויל,
ניט געקאָנט די שוועל אַריבערטרעטן, כ׳בין געשטאַנען פאַר אַן אָפענע טיר און ניט געגעבן זיך קיין ריר.

איך האָב דערהערט: מען גייט ... אין טויער? אויף די טרעפּ? אַ גנב מיאוס? צי מיאוסער אַ סך אַ דייטש? און כ´בין
אַריין אין קאָרידאָר אין לאַנגן, די טירן אַלע אין אים אָפן, אויפגעעפנט, רעכטס און לינקס, און ס´שיט
די זון פון ערגעץ־וואו, פאַרשיט דעם קאָרידאָר מיט גאַנצע גאַרבן שטראַלן אָן חשבון און אָן זין,
זי בלענדט די אויגן מיר, פאַרבלענדט מיר, אַ פאַרבלענדעניש ... אָ, מיין צעטומלעניש אויף איר און מיין געמיט!

די מאַנטעלעך - זיי האָבן אין דער לענג פון קאָרידאָר אַ שיין געטאָן! כ´האָב עטלעכע דערקענט
און אַנגערירט זיי: אַבאַ´לע! ער האָט געשפּילט דעם האַנדלאַרזש וואָס קומט אין גרויסן הויף,
ער האָט געהויבן הויך דעם קאָפּ, די אויגן הויך צו אַלע פענצטער, געפאָכעט מיט די הענט:
"אין זאַק אין מיינעם, יידן! די לאַטעס און די שמאַטעס און וואָס צעריסן איז און ברודיק איז - איך קויף."

דאָס פאַלטאָ´לע איז אַהר´עקס, ער האָט געשפּילט די הויפּטראָל: דעם יינגל וועלכן ס´ציט אין גאַס,
"מיך ציט אין גאַס!" און נאַרט דעם לערער אָפּ: איך מוז אַהיים! ער נאַרט, נאַרט אָפּ דעם לערער פון געזאַנג:
"די מאַמע איז מיר קראַנק!" און רעדט אַ חבר צו: "קום, זינג אין הויפן, איך - איך קלאַפּ אין טאַץ" -
פון ערשטן הויף אַנטלויפט ער צוריק אין קלאַס און ווערט און קלאַס געוואויר: די מאַמע איז אים טאַקע קראַנק!

און דאָס! דאָס נייע מאַנטעלע איז פּנחס´לס, הערשעלעס, דעם דיכטערס זון, אַ טייער קינד!
הערשעלע איז אויסגעגאַנגען פאַראַיאָרן נאָך פון הונגער, און זיין יתומל, זיין זון
ער האָט געשפּילט דעם הונגעריקן יינגל וואָס כאַפּט געשיקט פון קויש אַ זעמעלע געשווינד
ער עסט´ס מיט בלוט וואָס רינט פון אים, רעדט מיט אַ טרערעלע אין קעל און ווייסט לגמרי נישט דערפון ...

איך גיי אַריין אין זאַל און לויף אין שרעק אַרויס, איך רייס אין עסצימער אַריין זיך און פון דאָרט
רייס איך צו דודן, דאָמבראָווסקין, זיך אַריין, צו זייער לערער... ניטאָ אים אויך! ניט אים, ניט איר!
זיי אויך...ביידע זיי ווי קאָרטשאַק און ווילטשינסקאַ זענען מיטגעגאַן´ מיט די יתומימלעך אין יענעם אָרט
וואו ס´וואָלטן עלטערן זיי ניט באַגלייט... אויף דער ערד איז אויסגעשאָטן הויך אַ באַרג פּאַפּיר -

איך האָב געזוכט אין שטויס פּאַפּירן אין צעוואָרפענעם... אָ, וואַרפט אין פייער אַלע מיינע ווערק
און ראַטעוועט איין יתומל פון אָט די פופציק יינגעלעך, די טייערע, מיר אָפּ -
חנה´לע, געדענקסט, אָנשטאָט אַ יתומל, אָ יידיש קינד, האָב איך אַהיימגעבראַכט פון טוואַרדאַ גאַס אַ צווערג -
"מיך ציט איז גאַס!" איין העפט פון העפטן דריי, דעם מיטלסטן, אַ צווערג אָן פיס און אָן אַ קאָפּ.

14., 15., 16.12.1943

יב. די מילאַ-גאַס

ס׳איז דאָ אַ גאַס אין וואַרשע, דאָס איז די מילאַ־גאַס, אָ, רייסט אַרויס די הערצער זיך פון ברוסט
און לייגט אָנשטאָט די הערצער שטיינער דאָרט אַריין, אָ, רייסט אַרויס פון קאָפּ די אויגן נאַס
און לייגט אַרויף אויף זיי שאַרבוינעס, ווי איר וואָלט עס ניט געזען און ניט דערפון געוואוסט,
פאַרשטאָפּט די אויערן און הערט ניט - טויב! איך גיי דערציילן פון דער מילאַ־גאַס.

ס׳איז דאָ אַ גאַס אין וואַרשע - די מילאַ־גאַס... ווער וויינט? און שטיל אַזוי? ניט איך, איך וויין ניט, ניין!
די מילאַ־גאַס שטייגט איבער אַלע טרערן, ס׳וויינט קיין ייד ניט. גויים ווען זיי וואָלטן עס געזען
זיי וואָלטן דעמאָלט אויסגעבראָכן אין אַ מוראדיקן אַלע, אין אַ ביטערן געוויין,
אַ גוי איז אָבער אין דעם טאָג פון מילאַ־גאַס, אין טאָג אין יענעם, אין דעם געטאָ ניט געווען.

יידן נאָר און דייטשן ... יידן! יידן! אַזוי אַ סך, און מערער נאָך - מען האָט
דריי הונדערט פופציק טויזנט יידן פון איין וואַרשע, וואַרשעווער דערהרגעט שוין -
די אַלטע אויסגעשאָסן אויפן בית־החיים, די איבעריקע אַלע אַרויסגעפירט פון שטאָט
אין די טרעבלינקעס - און די מילאַ־גאַס איז פול, איז איבערפול ווי די וואַגאָנעס, קוק און שטוין!

פון וואַנען? מען האָט דאָך אַלע אויסגעהרגעט שוין! מען האָט דאָך אַלע אויסגעשאָסן און דערשטיקט!
דאָס זענען יידן פון די שאָפּן אויף דעם שטיקל נאָוואָליפּיע און אויף דעם שטיקל לעש -
די יידן מיט די נומערלעך, אָ, יידן גליקלעכע! יידן, וועלכע עס האָט אָפּגעגליקט
און האָבן זיך אַריינגעקראָגן אין אַ שאָפּ, ס׳לעצטע ביסל יידן, יאָ, די רעשט! די רעשט ...

יידן פון די דאָזיקע די שאָפּן און יידן אַזש פון גענשאַ, פון העט־העט, קהלה־יידן, די
מיט די בלעכן אויף דער ברוסט און בעזימער אין האַנט וואָס קערן אויס די גאַסן פּוסט,
די פּלאַצוואוקע־יידן וואָס גייען מיט געזאַנג אַרויס פון געטאָ יעדן אין דער פרי,
און יידן פון באַהעלטענישן ... עס זענען יידן נאָך אין וואַרשע דאָ! איך האָב עס ניט געוואוסט ...

הלואי זיי וואָלטן ניט געווען! זיי וואָלטן ניט געבוירן ווערן אויף דער דאָזיקער דער ערד!
און אויב געבוירן שוין - הלגאי וואָלט מען זיי פריער אָפּגעטאָן זיי זייער רעכט -
איידער איר דערלעבן, איר, די מילאַ־גאַס ... אַ גאַס אַזאַ אין וואַרשע, הערט אַלע, הערט:
נאָך גוט וואָס ס׳איז קיין גאָט ניטאָ... ס׳איז טאַקע שלעכט אָן אים, אָ, זייער, זייער שלעכט!

נאָר טאָמער וואָלט ער זיין - וואָלט ערגער נאָך געווען! אי גאָט און אי די מילאַ־גאַס ... אַזאַ אַ פּאָר!
אָ, נעמט אַרויס די קינדער אייערע באַהאַלטן אין וואַליזעס, שליידערט זיי, צעשמעטערט זיי אָן וואַנט!
צינדט פייערן גרויס אָן און שפּרינגט אַהין אַריין מיט הענט פאַרבראָכן, רייסט זיך ביי די האָר:
ס׳איז דאָ אַ גאָט! אומגערעכטיקייט אַזאַ! אַ שפּאָט אַזאַ! און גרויס אַזאַ אַ שאַנד!

באַלד אין דער פרי, פאַרטאָג נאָך, איידער נאָך ס׳איז בייז און אומגערעכט געוואָרן טאָג,
האָט מען געוואוסט אין קעלערן באַהאַלטן און אויף בוידעמער און אומעטום, און דאָ און דאָרט:
"אַלע יידן מוזן ביז אַ זייגער צען, ניט שפּעטער ניט קיין האָר, זיך צושטעלן אויף מילאַ־גאַס, מען מאָג
מיטנעמען נאָר האַנט־געפּעק ... און בלייבט ווער אין דער היים - ער וועט דערשאָסן ווערן אויפן אָרט."

באַלד אין דער פרי האָט אָנגעהויבן זיך פון אַלע זייטן גרויס און מעכטיק אַ געגיי,
די זענען ערשט אַרויסגעשטיגן פונעם קעלער, די אַראָפּ פון בוידעם, מען דערקענט דאָך באַלד
וואו יעדער איינער איז געווען באַהאַלטן... קראַנקע פון די בעטן, זע, עס טוט זיי שוין ניט וויי!
דו נאָר ניט העלף ביים גיין זיי, ניט האַלט זיי אונטער און הויב ניט איינעם אויף ווען איינער פאַלט -

ער גייט אויף מילאַ. אַלע מיר, מיר גייען אויף דער מילאַ, אין אַ שעה אַרום און ס׳וועט
קיין ייד קיין לעבעדיקער זיך ניט מער געפינען דאָ ווי אויף דער דזעלנאַ, ווי אויף פּאַווע, ס׳איז שוין ניין!
אין אַ שעה אַרום וועט וואַרשע אויסזען שוין ווי אַלע יידישע יעצט גרויסע שטעט
און שטעטעלעך אין פּוילן און אין ליטע און אומעטום וואו דייטשן רייסן זיך אַריין.

און אין אַ שעה אַרום - און אויסגעלאָשן האָט די זון זיך איבער וואַרשע און איז מיט אונדז אַוועק
אויף מילאַ־גאַס, מיט איבער הונדערט טויזנט געבליבענע נאָך יידן אויף דער מילאַ־גאַס -
ניין, נישט די זון! אַ שרעק פון הימל האָט אכזריותדיק באַגלייט אונדז, גרויס אַ שרעק,
אויף יעדן פּנים פון די איבער הונדערט טויזנט יידן פאַלט איר אָפּשיין בלאַס ...

 אַ שרעק! ס׳איז פול מיט איר די גאַס, די מילאַ־גאַס ווי מיט יידן פול, זי שוועבט אין לופט, -
מיר אויך! מיר אַלע דאָ געהערן שוין ניט צו דער ערד, זי רוקט אַוועק זיך פון אונטער אונדז׳רע פיס.
איך זע באַקאַנטע פריינט, און האָב פאַרגעסן זיי׳רע נעמען, פאַרגעסן ווי אַזוי מען רופט
זיי אַלעמען, ווי טויטע... ווער איז דער? און דער דאָ? די פרוי דאָ מיטן קינד, און יענע דאָרט ווער איז?

איך האָב אַריינגעכאַפּט זיך אין אַ שטוב און אָפּגעלעגן מיט מיין זון אויף דר׳ערד אַ גאַנצן טאָג
און קנאַפּ אַ נאַכט. מיר האָבן זיך פאַרטאָג געפעדערט, אויסגעשטעלט זיך אין די רייען פון מיין שאָפּ. -
צו פינף אין ריי, אַרויס אויף דער סעלעקציע, זיך שטעלן אויף דער וואָגשאָל, אויף דער דייטשער וואָג
געטויט צו ווערן באַלד צי שפּעטער... איך בין פאַרבייגעגאַנגען זיי און אויפגעהויבן הויך מיין קאָפּ.

איך האָב געקוקט און האָב געזען: מען האָט אַ ייד אַ זאַק אַראָפּגענומען פון זיין פּלייצע דאַר,
און דער זאַק האָט אָנגעהויבן וויינען ... אַ קינד! אַ יידיש קינד! דער זשאַנדאַר ברענט:
ער זוכט דעם טאַטן... שרייט צום קינד: דערקען אים! דאָס ייִנגעלע קוקט אָן זיין טאַטן שטאַר,
ער קוקט אים אָן און וויינט ניט... ער קוקט אים אָן דעם טאַטן זיינעם און האָט אים נישט דערקענט!

דאָס ייִנגעלע! און ס׳האָט דער דייטש אַרויסגעשלעפּט אַ צווייטן ייד פון ריי, אַן "אומשולדיקן" - דו!
און האָט אַוועקגעשטעלט זיי ביידן צו די טויזנטער געחתמעטע צום טויט - אַזאַ אַ שפּאַס!
איך האָב געזען - אָ, לאָזט מיך, פרעגט מיך נישט, ניט פרעגט מיך - וואָס? ניט ווען? ניט פרעגט מיך וואו!
איך האָב באַשוואוירן אייך: ניט פאָרשן גאָרנישט און נישט הערן קיינמאָל פון דעם מילאַ־גאַס.

24., 25., 26.12.1943

יג. מיט חלוצים

אָ ,פרעגט ניט קיינער, ניט דערמאָנט מיר מער די מילאַ־גאַס, ז´איז פול געווען און איז געוואָרן באַלד צונישט.
איבער הונדערט טויזנט יידן זענען דאָרט געווען מיט קלומיקלעך, מיט רענצעלעך אויף פּלייצעס און אין הענט,
און אין די קלומיקלעך העמד, אַ האַנטוך, ברויט אַ שטיקל מיט קינדער קליינע אויסגעמישט,
בלאַסע ווי דער לייוונט, טרוקן ווי די שטיקלעך ברויט אין זיי, און שטום, פאַרשטומט ווי ווענט.

ס´האָט ניט געהאָלפן גאָרנישט, מען האָט זיי אַלעמען געפונען, אויסגעפונען, זיי דערטאַפּט
טיף אין די קעלערן, אויף בוידעמער באַהאַלטן, אויף פּאָליצעס פאַרשטויבט, אין בערגלעך מיסט,
און אומעטום. די מילאַ־גאַס איז פול געווען מיט אונדז. וואָס קומט אַרויס: געבליבן זענען קנאַפּ!
מען האָט אונדז אויסגעשאָסן אויפן אָרט און צום טויט אַרויסגעפירט אין וועגן וויסט.

אַ קליינער טייל פון אונדז האָט אומגעקערט אין שאָפּ זיך, דאָרט, אויף דער נאָוואָליפּיע און דער לעש,
איך האָב געדרייט די שפּול־ראָד, מיין זון, איינציק מיר געבליבענער, ז´געשטאַנען שטום ביי אַ מאַשין.
די שאָפּ, - אָ, ווינקלען מיאוסע פון אַ מזבח אומריין, צוואַנציק טויזנט יידן קלאַמערן זיך נאָך אָן אייך, די רעשט
אין געטאָ ... ווער ס´האָט אין יענע טעג דעם געטאָ נישט געזען! ווער ס´האָט נישט דאַן פאַרבלאָנדזשעט דאָרט אַהין!

מען האָט געוואוינט אין מיסטקאַסטנס. אין גאַס איז וואַרם נאָך און אין דער וואוינונג פרעמד -
ס´האָט קיינער אין זיין וואוינונג ניט געוואוינט, און ס´האָט אין וואוינונגען אומהיימלעך ג´יאָגט אַ קעלט,
מען האָט דאָס אָרעמע געקעכטס געגעסן פון אַ פרעמדן טעלער, געטראָגן נישט דאָס אייג´נע העמד,
אין בעטן פרעמדע קאַלט און האַרט געלייגט זיך... אָ, בעטן פרעמדע, אין אַ פרעמד געצעלט!

כ´האָב אָפּט זיך איינגעשטעלט, אַרויסגעריסן זיך פון שאָפּ, געשמוגלט זיך געהיים דורך גאַסן לער,
אַריינגעגנבעט זיך אין געטאָ, כ´האָב צוגעזען אַ לעבן דאָרט, דאָס לעבן גרויליק אויף אַ ווייל,
צו וואָס? צו ווען? כ´האָב פריינט געהאַט דאָ נאָענטע - איך האָב זיי קיינעם שוין ניט מער!
כ´האָב אין געאייל אַריינגעריסן זיך אין נעטאָ און רייס אַרויס פון דאָרט זיך אין געאייל.

כ´האָב פריינט געהאַט דאָ, נאָענטע, שרייבער יידישע און מוזיקער און מאָלער – נישטאָ זיי קיינעם שוין,
מען האָט זיי אַלע אויסגעהרגעט, הלל צייטלינען - מען האָט אין טלית אים, צום אומשלאַק אים פאַרשלעפּט,
און אויפן אומשלאַק אים דערשאָסן. ישראל שטערן! גילבערט - בריליאַנטן גרויס אין אונדזער קרוין -
וואַרשאַווסקיס! דאַווידאָוויטשעס! זשאַק לעוויס און אָסטשעגאַס - אָ, קרוינען שטאָלץ אויף יידישע אויף קעפּ!

און אין אַ וואָך אַרום - און כ´גנבע זיך אַריין אין געטאָ ווידער... איך האָב דאָרטן צוקערמאַנען, יאָ!
יצחק צוקערמאַנען האָב איך, צביה´ן האָב איך - די שענסטע און די בעסטע אויף דער ערד!
חלוצים! יאָ! ווער זאָגט: מיר האָבן אַלץ אויף דר´ערד פאַרלוירן שוין? חלוצים זענען דאָ!
ס´איז דאָ אַן אינהאַלט נאָך, אַן אָנהאַלט... איך וויין ניט, ניין, די אויגן זענען מיר נאָר קוים פאַרטרערט.

יצחק! ר´האָט יענע וואָך געבראַכט אַ גרוס פון קראַקוי מיר: לאַבאַן! לאַבאַן דער חלוץ האָט
אַ באַריכט אים אָפּגעגעבן וויפל אָפיצירן פון עס־עס מען האָט אַוועקגעלייגט... אַ גרוס,
אוןביים באַריכט - "הענט הויך!" לאַבאַן אין אָפיצירן־מאַנטל ז´אַרעסטירט, יצחק אַנטלויפט, דרייט פרעמד אין שטאָט
אַרום זיך, מיט אַ פוס אַדורכגעשאָסן, ס´בלוט רינט אין שטיוול... יצחק! ליגט, ליגט! וואָס מאַכט דער פוס?

דאָס איז געווען דער זיבצעטער יאַנוואַר, יאָר דריי און פערציק, איך בין געבליבן דאָרט די נאַכט,
און אַז ס´האָט אָנגעהויבן קוים צו טאָגן - בעסער ווען עס וואָלט ניט ווערן שוין, ניט קיינמאָל טאָג!
איך בין אַרויס אין גאַס, געגרייט אין וועג זיך, פון זאַמענהאָף אויף נאָוואָליפּיע - דער געטאָ איז פאַרמאַכט!
עס־עס צעיאָגט אונדז: צריק! ס´קומען אָן זשאַנדאַרמען, הויך די ביקסן: צעשטעלן זיך אין יעדן ראָג.

שוין ווידער! ווידער? וואָס קען שוין זיין דאָ ווידער? עס איז דאָך אויס מיט אונדז! אַך, ס´ווערט מיר קאַלט און הייס,
איך גיי צוריק צום זון, צו די חלוצים ... זיי ווייסן שוין, ס´האָט ווער פון דרויסן שוין געבראַכט די נייס ...
צביה! זע, יצחק, ער אויך איז אויף די פיס, אויף דעם געזונטן און דעם דורכגעשאָסענעם - ווער ווייס
צי ס´רינט דאָס בלוט פון אים ניט אין דעם שטיוול?... ר´האָט מיך דערזען און איז פון בלאַס געוואָרן ווייס

ווי קאַלך... ר´זענט ווייס ווי קאַלך, יצחק! איך האָב´ס אים ניט געזאָגט... ער רופט אַ חלוץ צו - "גיי גלייך
און זוך אַ בונקער אויף דאָ אין דעם הויף און פיר אַריין זיי!" איך נעם יצחקן פאַרן האַנט אָן - "הער,
יצחק!" און איך דריק אים פעסט די האַנט, ער רויטלט זיך... "יצחק! איך וויל דאָ זיין מיט אייך,
צבי - אויב ער וויל... ער אויך! ער וויל ניט גיין... יצתק!" און ס´קומט אַריין אַ חלוץ און פאַרטיילט געווער.

פאַר מיר איז ניט געווען, גאָר נישט... נאָר ס´איז פאַר מיר, פאַר מיר געווען אַלץ! הגם צו שפּעט...
ניין, ניין! ס´איז קיינמאָל ניט צו שפּעט! דער לעצטער ייד - קוים לייגט אַוועק אַ רוצח ראַטעוועט זיין פאָלק!
מען קען אַ פאָלק אַן אויסגעהרגעטן שוין ראַטעווען דאָך אויך... ראַטעוועט! איך האָב צו זיי גערעדט,
איך האָב געשטאַרקט זיי, יאָ! אי זיי אי מיך געשטאַרקט, איך האָב צו זיי גערעדט, געוואונטשן זיי דערפאָלג.

זיי האָבן זיך צעשטעלט, חלוצים אויף דער וואַך, האַרט ביי דער טיר, אין אַלקער און העכער אויף אַ טרעפּ,
לעם פענצטער האָט ווער אויסגערופן שטיל אַלץ וואָס אין גאַס קומט פאָר, איך האָב געקוקט פאַרשטיינערט אין אַ שויב,
זי איז אַרויס צום אומשלאַק... וויי מיר, מען פירט זיי שוין פאַרשוויגענע, אַראָפּגעלאָזן טיף די קעפּ
אָ, יידן מיינע, לעצטע מיינע פון מיין פאָלק, פאַרוואָס בין איך ניט בלינד? פאַרוואָס בין איך נישט טויב?

שאַט, אַ געלאָף, זשאַנדאַרמען צוויי אַנטלויפן לענג אויס די גאַס, ס´קומען צריק באַלד מער, זיי צינדן אונטער אַ געביי.
אַ הייזל קליין צעפלאַקערט זיך אַנטקעגן מיינע פענצטער, אַ פייערלעשער שלעכט אָנשטאָט צו לעשן - בלאָזט
די פלאַם פונאַנדער, ר´גייט צום דייטש צו, רעדט צו אים אויף פּויליש: דאָ האָבן זיך באַהאַלטן גאַנצע דריי!
מען שלעפּט אַרויס זיי - און ס´רויטלט זיך דער שניי ווייס און ס´רויכלט וואַרם זיך אין פראָסט.

שאַט, שאַט! מען איז שוין דאָ ביי אונדז! איך זע דאָס פּנים ניט פון דייטש, זיין פּלייצע נאָר,
ס´האָט קיינער אים, דעם דייטש, אין פּלייצע ניט געשאָסן, ער האָט אַ קויל באַקומען אין דער ברוסט,
עס פאַלט דער צווייטער אויך - "די יודען שיסן!" האָט באַוויזן ווער פון זיי דערשטוינט אַ רוף טאָן, יאָ, טאַקע וואָר!
זכריה, דו! און אליעזר, דאָ - חלוצים! און אויף דער ניזקאַ - שומרים. יאָ, איר, איר! זיי האָבן ס´ניט געוואוסט ...

3., 4., 5.1.1944

יד. די ענד

זיי האָבן ניט געוואוסט, זיך ניט געריכט - "די יודען שיסן !" איך האָב געהערט דעם אויסוואורפס עקלדיקע שטים
איידער נאָך די אומריינע נשמה ז´אים אַרויס, ס´איז ניט געווען קיין אויסרוף, נאָר אַ בייז וואונדער - ס´טייטש?!
אַ שטוינען וויסט און אויסטערליש און אומגעריכט אַזוי: "די יודען שיסן!" אָ, נישט אַליין פון אים,
ס´איז אַ רוף געוועזן פון אַ מערדער־פאָלק, פון אַכציק מיליאָן: זיי אויך! די יידן מאַכן´ס אויך ווי מיר, ווי יעדער
דייטש.

ווי אונדז! מיר קענען, יאָ מיר קענען זיך אַנטקעגן שטעלן אויך און אייך דערהרגענען, מיר אויך! מיר אויך!
מיר קענען אָבער דאָס וואָס איר האָט קיינמאָל נישט געקענט און וועט ניט קענען קיין מאָל אויף דער ערד -
ניט הרגענען אַ צווייטן! ניט אויסראָטן אַ פאָלק ווייל עס איז ווערלאָז, וואָס הויבט אומזיסט די אויגן אין דער הויך.
איר קענט ניט: **ניט** דערהרגענען, איר זינדיקע פון דער נאַטור, איר מוזט´ס, אייביקע איר פאָכער מיט דער שווערד.

איך קען אייך גוט! און איז מיין וואָרט ניט שטאַרק ווי ס´וואָרט פון מיינע אָבות, די נביאים, איך האָב
אַדורכגעדרונגען אייך ווי זיי!
אָנהייב יול, בעת זיי האָבן אָנגעהויבן אונדז אַרויספירן צום טויט פון וואַרשע, האָט מען באַראָטן זיך, איך, ווען איך
בין
אויף יענער זיצונג - איך וואָלט געווען מיט די חלוצים, איך וואָלט מיט זיי דאַן אויפגעהויבן אַ געשריי -
תמות נפשי! יאָ... זיי הרג´נען אויס אונדז אַלע, ווי אין ליטע, אין אוקראַינע, וואָליניען און לובלין!

ס´וואָלט ניט געהאָלפן, כ´ווייס... ניט ווייל מיר האָבן ניט געהאַט ניט קיינער, ניט קיין סימן פון געווער -
אַ האַק איז אויך פון אייזן, און קוילן גראָבן זיך ניט טיפער איין אין לייב ווי נעגל שאַרף,
נאָר יידן אין אַמעריקע, אין ארץ־ישראל, זיי וואָלטן ווייט און טרויעריק אויף אונדז נאָך גלאָזט אַ טרער
און שטיל, און אפשר ניט גאָר שטיל אַ זאָג געטאָן: אַך, ווען מען שטעלט זיך ניט אַנטקעגן! מען האָט עס ניט
באַדאַרפט ...

ניין, ניט באַדאַרפט! ווײ מיר, איך בין פאַר ניי־יאָר נאָך געזעסן שטום, מיט יידן נאָך, מיט לייטערס פון אַ שאָפּ,
און יידן פויליש־ריידנדיקע האָבן אויסגעדריקט גרויס זייער צאָרן און זייער ווייטיק קליין: -
"אַזאַ אַ פאָלק! וואָס האָט געלאָזן זיך ווי קעלבער אויסשעכטן, אַזאַ אַ פאָלק!" און האָבן בייז געשאָקלט מיטן קאָפּ...
ווײ, ווײ, דאָס פאָלק וואָס מוז געהרגעט ווערן, אויסגעהרגעט ווערן אויף דער ערד און איז ניט יוצא נאָך פאַר זיך
אַליין!

דעם אַכטצענטן אין ערשטן האָב איך געזען פינף טויזנט פון מיין פאָלק גענומען און געפירט צום טויט,
און דייטשן צוויי נאָר, רוצחים צוויי האָב איך געזען פון די אין יענעם טאָג אַוועקגעלייגטע צוועלף,
נאָר צוועלף ! און ס´האָט אויף זיי, אויף די באַוואָפנטע פּחדנים, פאַרציטערט קאַלט די הויט,
"די יודען שיסן!" און זיי האָבן זאַלבע צווייט אין אונדזערע באַהעלטענישן זיך ניט מער באַוויזן,נאָר מחנות´ווייז ווי
וועלף.

ווי וועלף! איך האָב מיט יידן יונג געקלעטערט איבער מויערן, אויף דעכער שיף, מיט שניי און אייז באַדעקט, אַ
גאַנצן בלאָק
פון אַכט־און־פופציק זאַמענהאָף אויף פיר־און־פערציק מוראַנאָוו און פונעם דאַך אַרונטער אין דעם הויז,
איך מיט חברים עטלעכע בלייב אויף דעם בוידעם. און ס´האָבן עטלעכע אַראָפּגעלאָזן זיך פון דאָרטן אויף אַ שטאָק,
דאָס האָבן זיי דערשאָסן נאָך צוויי מערדער, איך האָב זיי ניט געזען, איך האָב געהערט די שאָסן בלויז.

פאַרנאַכט בין איך אַוועק מיט אַלעמען אויף מילאַ איין־און־זעכציק, שוין מיט אַ ביקס און רעוואָלווערן נאָך - אַ שאַץ!
אויפמאָרגן האָט מען זיך צעטיילט איך בין צעווישן הונדערטער געזעסן אויף אַ בוידעם - קאַלט און לאַנג און שמאָל,
עס האָט אַ פרוי לעם מיר אַ הוסט געטאָן איין מאָל און נאָך אַ מאָל, אַ ייד איז צו איר צוגעשפּרונגען ווי אַ קאַץ
און געוואַרט מיט פינגער אויסגעשטרעקט, מיט נעגל שאַרף - ער וואַרט אויף נאָך אַ הוסט... קוים הוסט זי נאָך אַמאָל!

אין אַ וואָך אַרום האָב איך זיך אומגעקערט אין שאָפּ... אויף נאָוואָליפּיע האָבן יידן אויך אַ סך געפעלט,
און אויף דער לעש, דאָרט איז געווען לייכטער אומצוברענגען אונדז, מען האָט דעריבער אונדז אין שאָפּן קאָנצענטרירט,
ביטש! וואו ביסטו, ביטש? פון קליינעם בונד נישט לאַנג און טיף אַ ייד יעצט! מען האָט אויף נאָוואָליפּיע אויך אַנטקעגן זיך געשטעלט!
אויך אויף דער לעש! מען האָט די טעג אויך אין די שאָפּן אויסגעהרגעט אונדז, פון שאָפּן אונדז צום טויט אַרויסגעפירט.

מיר ווערן ניט פון טאָג צו טאָג און קיינער שטאַרבט ניט, ס׳האָט קיינער ניט באַוויזן שטאַרבן ווי מען איז געוואוינט געווען אַמאָל.
מען הרגעט אויס אונדז, די פון קויל אין גאַס, די פאַרפייניקט אויף זשעלאַזנאַ הונדערט דריי, און די אַרויספירט - געוואַלד!
מיר ווילט זיך שרייען גוואַלד! מיר ווילט זיך לויפן אין די גאַסן, ווייט און ברייט פאַרברעכן מיט די הענט און שרייען אויפן קול ...
און פרייד איז אויך פאַראַן: געווער! מען קויפט געווער! מען רייסט אַרויס זיך אין די וועלדער אויך, צבי וויל אין וואַלד -

אַזאַ אַ ביסל יידן! אַזאַ אַ קאַפּ און ס׳זענען איבעריקע צווישן זיי דאָ - אַלפרעד נאָסיג ימח שמו
און פּאָליציאַנטן יידישע, אָך יידן, יידן וואָס האָב זיך פאַרקויפט צום דייטש... אין פיין אין דעם איז אונדז אַ טרייסט באַשערט.
יידן שיסן זיי ווי הינט אויס... שיסט! צען שלעכטע יידן הרגעט, איידער הרגענען איין שלעכטן גוי.
ניט אַלע הרגעט מען. עס זענען געלט־זעק דאָ, און זיי באַשטייערט מען: אַזוי פיל און אַזוי פיל אויף געווער!

און דורכגענג זענען דאָ דורך בוידעמער, פון לעש אויף נאָוואָליפּיע, פון נאָוואָליפּיע פירט אַ בוידעם אין אַ הויף
אויף סמאָטשע, פון סמאָטשע וויסט אַ גאַס, אַז מען פאַרנעמט מיט אַ רעוואָלווער זיך רעכטס און דורך אַ לאָך
אין אַ מויער דיק - קומט מען גלייך אַריין אין געטאָ, טרעפט אַ דייטש דיך - גיי! גיי דרייסט דיין וועג, נישט לויף -
ער איז דיר חושד אַז דו האָסט געווער און ער מיידט דיך אויס ... וואָס נאָך? וואָס ווילסטו טייערער מיין פריינט דען נאָך?

דו ווילסט דאָס זעלבע דאָך ווי איך... איך וויל עס זאָל אַ שלאַק מיך טרעפן, אַנידערלייגן מיך, כאָטש שוין - און אויס!
די שאָפּן טראָגן זיך אין אַרבייטס־לאַגערן אַריבער מיטן לעצטן הייפל יידן אין לובלינער קאַנט -
איך וועל אַהין ניט פאָרן... ניין! ניטאָ פאַר מיר קיין בונקער דאָ און צו דיר, אַריער, קען איך ניט אַרויס,
ס׳קריגן עטלעכע פון קרובים אויסלאַנדספּעסער, יאָ... וואָלט ערגעץ־וואו זיך עמיצער אָן מיר דערמאָנט ...

איך בין פאַר אַלע מיינע שוין געשטאָרבן... הלואי וואָלט איך געשטאָרבן, איך אָבער וועל ניט שטאַרבן, ניין, מען וועט
מיך הרגענען... איך בין שוין ניט אויף נאָוואָליפּיע, זי ליקווידירט זיך, כ׳וואַלגער אויף דער לעש זיך שוין זייט טעג,
ביי אַ באַקאַנטן זיצט אַ יונגערמאַן בלאַס און דערציילט: ער קומט פון וועג יעצט, ער איז אַדורכגעגאַנגען שטעט
און שטעטלעך אין קרוין־פּוילן, ער האָט קיין ייד שוין דאָרטן ניט געזען, ניט באַגעגנט קיינעם אויף אַ וועג.

דאָס איז געווען צוויי טעג פאַר פסח. און ערב פסח פרי ז´געווען שוין אויס מיט לעש, און אויף דער לעש
האָב איך אין מיין באַהעלטעניש געהערט קאַנאָנען טאָג און נאַכט, ביינאַכט האָב איך געזען עס ברענט -
דער געטאָ ברענט, ער ברענט אויף זיינע מויערן און זיינע לעצטע יידן, ס´פייער העשט און העשט,
דער הימל איז געווען באַלויכטן און אויב ס´איז דאָ דאָרט ווער, האָט צוגעקוקט זיך און געזען די ענד.

9.-13.1.1944

טו. נאָך אַלעמען

די ענד. דער הימל פלאַקערט אין די נעכט, ער וויקלט אין אַ רויך בייטאָג זיך און צינדט ביינאַכט זיך ווידער אָן, אַ שרעק!
להבדיל ווי דער מדבר, ווילד, אין אונדזער פריסטן אָנהייב: בייטאָג אַ וואָלקן־זייל און העל אַ פייער־זייל ביינאַכט -
מיין פאָלק, ער איז אין פרייד, געשטאַרקט אין גלויבן, אַ לעבן יונג אַנטקעגן דאַן געגאַנגען, און יעצט - אַ סוף, אַן עק ...
מען האָט אונדז אויסגעהרגעט אַלע אויף דער ערד, פון קליין ביז גרויס, מען האָט אונדז אַלעמען דאָ אומגעבראַכט.

פאַרוואָס? אָ, פרעגט ניט, קיינער ניט - פאַרוואָס? ווייל יעדער ווייס עס, פון דעם בעסטן ביז דעם ערגסטן גוי - דער ערגסטער האָט די דייטשן צוגעהאָלפן, דער בעסטער האָט צוגעקוקט זיך מיט איין אויג, געמאַכט זיך... אַז ער שלאָפט -
ניין, ניין, ס׳וועט קיינער ניט קיין רעכנשאַפט פאַרלאַנגען, ניט נאָכפאָרשן, ניט פרעגן זיך: פאַרוואָס אַזוי?
אונדזער בלוט איז הפקר, מען מעג פאַרגיסן אים, מען קען אונדז אומברענגען, דערמאָרדן אומבאַשטראָפט.

ביי די פּאָליאַקן האָבן זיי געזוכט די פרייהייטס־קעמפער, נאָר די אויף וועמען ס׳איז געפאַלן קוים אַ חשד אַז ער איז טריי זיין פאָלק ... די רוסן האָט מען אויסגעהרגעט מערער נאָך אין דערפער און אין אַלע שטעט - "פאַרטיזאַנער!" ביי אונדז האָט מען געהרגעט קינדער אין די וויגן, אַזעלכע וואָס די מאַמע האָט נאָך ניט געהאַט, מען האָט געפירט אונדז אַלע אין טרעבלינקי, און פאַרן טויט אונדז, געוואָנדן זיך, צו אונדז גערעדט:

"איר טוט זיך אויס דאָ, לייגט די קליידער אויף אַן אָרט, די שיך צו פּאָר, לאָזט איבער אַלץ דאָ וואָס איר האָט, איר וועט דאָך אַלץ נאָך דאַרפן, די קליידער און די שיך און אַלץ, אַלץ וואָס איר לאָזט דאָ איבער, איר קומט דאָך באַלד צוריק!
איר זענט פון וועג, איאָ? פון וואַרשע? פון פּאַריז? פון פראַג? פון סאַלאָניקי? גייט נעמט אַ באָד!"
און ס׳ווערן טויזנט אין אַ זאַל אַריינגעלאָזן... און טויזנט וואַרטן נאַקעט ביז די ערשטע טויזנט ווערט דערשטיקט.

אַזוי האָט מען אונדז אומגעבראַכט, פון גריכנלאַנד ביז אין נאָרוועגיען און ביז פאַר מאָסקווע - ביי זיבן מיליאָן, ניט רעכנענדיק קינדער יידישע אין בייכער, אַליין די שוואַנגערע, די ערב־מאַמעס קומען אין באַטראַכט, און בלייבט אַ ייד ווייט אין אַמעריקע, אין ארץ־ישראל נאָענט - מאָן אויך די קינדער ביי דער וועלט, מאָן, מאָן די ניט געבוירענע נאָך און דערהרגעט, מאָן די דערשטיקטע מיט דער מאַמען אין דער מאַמעס טראַכט.

פאַרוואָס? עס פרעגט ניט, קיינער ניט אויף דר׳ערד, און אַלץ, אַלץ פרעגט: פאַרוואָס? הער, הער!
יעדע וואוינונג וויסט אין חרובע אין מויערן, אין טויזנט שטעט און שטעטלעך טויזנטער און מערער פרעגט:
פאַרוואָס? הער, הער: ווייל וויסטע דירות זענען לאַנג ניט וויסט, און היימען, היימען לערע זענען לאַנג ניט לער - עס קלייבט אַן אַנדער פאָלק אַהער אַריין זיך און מענטשן אַנדערע, אַן אַנדערע אַ שפּראַך און אַנדערע די נעכט און טעג.

עס וועט די זון מער אין איר אויפשטייג איבער קליין אַ שטעטעלע אין ליטע און אין פוילן ניט טרעפן שוין אַ ייד אַ ליכטיקן אין פענצטער, אַן אַלטיטשקן, אַ זאָגנדיקן אַ קאַפּיטל תהילים און אַ צווייטן גייענדיק אין שול -
עס וועלן אַלץ נאָך פויערן אין פורן אויף אַלע וועגן איר אַנטקעגן פאָרן, זיי וועלן אַלץ נאָך פאָרן צום יאַריד, אַזוי פיל גויים – גוואַלד! מערער נאָך ווי פריער! און דער מאַרק, דער מאַרק איז טויט! דער מאַרק איז פול און איז ניט פול!

עס וועט אַ ייד ניט מער באַשיינען די יאַרידן ווייט אַרוט, ציט מער באַלעבן זיי, ניט מער אַריינבלאָזן אין זיי אַ גייסט
און ס´וועט ניט מער צעפּאָכן זיך אַ יידישע קאַפּאָטע איבער מערק מיט זעק קאַרטאָפל, מעל און קאַשעס, און אַ האַנט
אַ יידישע וועט ניט אַ הייב טאָן און אַ טאַפּ טאָן ווייך אַ הון, אַ קעלבל ניט קיין גלעט טאָן... דאָס פּויערל אַ שיכורער, ער שמייסט
זיין פערדעלע אין צער, ער שלעפּט די פולע פור צוריק אין דאָרף אַריין... ניטאָ! ניטאָ קיין יידן מער אין לאַנד!

און קינדער יידישע - זיי וועלן זיך ניט אויפכאַפּן פון שלאָף שוין, פון חלומות ליכטיק יעדן אין דער פרי -
ניט גיין אין חדר מער, ניט מער פאַרקוקן זיך אויף פייגעלעך, ניט שטיפן מער, ניט שפּילן זיך אין זאַמד,
אָ, יינגעלעך, איר יידישע, אָ, שיינענדיקע אויגעלעך! מלאכימלעך... פון וואַנען איר? פון הי? און נישט פון הי!
אָ, שאָנקעוודיקע מיידעלעך, איר ליכטיקע, איר ציכטיקע, כאָטש איינגעריכט די פּנימלעך און נישט פאַרקאַמט.

ניטאָ זיי שוין! אָ, פרעגט ניט דאָרט אויף יענע זייטן ים, ניט פרעגט זיך אויף כתרילעווקע, ניט אויף יעהופּעץ ... לאָזט געמאַך!
זוך ניט קיינער, ניט די מנחם־מענדעלעך, די טוביה־מילכיקערס, די שלמה נגידס, די מאָטקע גנבס, אָ ניט זוך!
זיי וועלן דיר, ווי די נביאים דיינע, ווי ישעיה, ירמיה, יחזקאל, ווי הושע, עמוס פון דעם אייביקן תנ"ך,
אַרויסוויינען אַזוי פון ביאַליקן, אַרויסריידן צו דיר פון שלום־עליכמען, פון שלום אַשס אַ בוך.

עס וועט דאָס קול פון תורה זיך ניט לאָזן הערן פון ישיבות מער, פון קיין בית־מדרש, און בחורימלעך בלאַס,
געאיידלטע אין לערנען, אין פאַרטיפן זיך אין דער גמרא, אין פאַרטראַכטן זיך... ניין, ניין, ניט בלאַס, עס איז אַזאַ אַ שיין!
פאַרלאָשן שוין... רבנים, ראשי ישיבות, יידן לערנער, גאונים דאַר און קוואַר און שוואַך און אָנגעפּילט מיט ש"ס.
מיט פּוסקים, קליינע יידעלעך מיט גרויסע קעפּ, מיט הויכע שטערנס, אויגן קלאָר - ניטאָ זיי שוין, זיי וועלן מער ניט זיין.

עס וועט אַ מאַמע ניט פאַרויגן מער אַ קינד, מען וועט ניט שטאַרבן שוין ביי יידן און ניט געבוירן ווערן מער,
ניט געזונגען ווערן וועלן לידער האַרציקע פון יידישע פון דיכטער, פון שרייבער גרויסע, שוין פאַרביי, פאַרביי!
און יידישע טעאַטער וועלן מער ניט זיין שוין, מען וועט ניט לאַכן דאָרט, ניט לאָזן שטיל אַ טרער,
און מוזיקער און מאָלער יידישע, באַרטשינסקיס, זיי וועלן מער אין פרייד און לייד ניט שאַפן, ניט זוכן וועגן ניי.

און ס´וועלן יידן אין די שטעט ניט שטיין אין קאַמף שוין, ניט מקריב זיין זיך מער פאַר יענעמס וואויל,
מען וועט ניט היילן מער. ניט לינדערן אַ פרעמדן ווייטיק, ניט פילנדיק דעם אייגענעם, דעם שמאַרץ,
אַ, נאַרישער דו גוי, דו אויך האָסט פון אַ זייט אין ייד אַריינגעשאָסן, און דיך, דיך אויך געטראָפן האָט די קויל!
אַ, ווער וועט העלפן דיר,די לענדער דיינע בויען? ווער וועט אַזוי אַ סך אַוועקגעבן נשמה דיר און האַרץ?

און מיינע קאָמוניסטן היצקעפּ וועלן זיך ניט אַמפּערן שוין מער, ניט קריגן זיך מיט מיינע מאַסן פונעם בונד,
און ביידע זיי מיט מיינע פרייסטע, מיט די טרייסטע מיינע, וואָס האָבן גאַנץ דעם יאָך אויף זיך געשלעפּט -
חלוצים יידישע! זיי האָבן זיך דער וועלט אַוועקגעשאָנקען און ניט פאַרלאָזן זי די אייגענע די וואונד,
כ´האָב צוגעקוקט זיך צו די קריגערייען און געוויינטיקט... נאָר וואָלט איר ווייטער זיך אַרומגעריסן, אַבי איר וואָלט געלעבט!

ווי מיר, ניטאָ ניט קיינער שוין ... געווען אַ פאָלק, געווען, און שוין ניטאָ... געווען אַ פאָלק, געווען, און שוין... שוין אויס!
אַ מעשהלע ,אַזאַ עס הייבט פון חנמשל זיך אָן און ביז, ביז יעצט... אַ מעשהלע גאָר טרויעריק, ווער זאָגט אַז שיין?
אַ מעשה פון עמלקן און ביז אַן ערגערן פון אים, דעם דייטש... אָ, הימל ווייט, אָ, ברייט די ערד, אָ, ימים גרויס -
ניט באַלט צוזאַמען אין איין קנויל זיך און ניט פאַרניכט די שלעכטע אויף דער ערד, זאָלן זיי פאַרניכטן זיך אַליין!
15., 16., 18.1.1944